

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Olomouc 2014

Bc. Nikola FIKROVÁ

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**VYBRANÉ JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY DOSAŽENÍ KOMIČNA
V RUSKÉ ANEKDOTĚ**

**(The Selected Language Tools Aiming to Achieve Comicality in Russian
Folk Anecdotes)**

magisterská diplomová práce

Vypracovala: Bc. Nikola Fikrová

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Vobořil, Ph.D.

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 17. 4. 2014

.....

podpis

Děkuji PhDr. Ladislavu Vobořilovi, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce a za poskytování cenných rad a připomínek při vypracovávání této práce.

Současně děkuji své rodině za podporu po celou dobu studia a také všem, kteří mi byli jakkoli nápomocni při psaní této práce.

.....
podpis

OBSAH

ÚVOD.....	7
1. ANEKDOTA JAKO ŽÁNŘ.....	9
1.1 VYMEZENÍ POJMU „ANEKDOTA“.....	9
1.2 HISTORIE RUSKÉ ANEKDOTY JAKO ŽÁNŘU.....	10
1.3 VZNIK, VYPRÁVĚNÍ A VLASTNOSTI ANEKDOTY.....	13
2. PROSTŘEDKY DOSAŽENÍ KOMIČNA V ANEKDOTĚ.....	18
2.1 LEXIKÁLNĚ SÉMANTICKÉ KATEGORIE JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA.....	19
2.1.1 HOMONYMIE.....	19
2.1.2 POLYSÉMIE.....	20
2.1.3 PARONYMIE.....	21
2.1.4 SYNONYMIE.....	22
2.1.5. ANTONYMIE.....	23
2.1.6 HYPERONYMIE, HYPONYMIE, KOHYPONYMIE.....	24
2.2 STYLICKÝ KONTRAST JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA.....	24
2.2.1 STYLICKÉ ROZVRSTVENÍ SLOVNÍ ZÁSoby.....	25
2.2.1.1 PRESTIŽNÍ JAZYKOVÉ FORMY.....	25
2.2.1.1.1 HOVOROVÁ RUŠTINA.....	25
2.2.1.1.2 NEPRESTIŽNÍ JAZYKOVÉ FORMY.....	27
2.2.1.1.2.1 ARGOT.....	28
2.2.1.1.2.2 PROFESNÍ JAZYKY.....	28
2.2.1.1.2.3 SLANG.....	29
2.2.1.1.2.4 ŽARGON.....	30
2.2.2 MLUVENOST A PSANOST.....	31
3. ANALÝZA KORPUSU.....	33
3.1 LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÉ PROSTŘEDKY DOSAŽENÍ KOMIČNA.....	34
3.1.1 HOMONYMIE.....	34
3.1.1.1 HOMONYMIE LEXIKÁLNÍ.....	34
3.1.1.2 HOMOFORMY.....	39
3.1.2 POLYSÉMIE.....	40
3.1.3 PARONYMIE.....	42

3.1.4 SYNONYMIE.....	44
3.1.5 ANTONYMIE	46
3.1.6 HYPERONYMIE/HYPONYMIE/KOHYPONYMIE.....	48
3.2 STYLICKÝ KONTRAST JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA .	48
ZÁVĚR	53
PEŽIOME.....	55
BIBLIOGRAFIE.....	63

ÚVOD

Hlavním tématem této diplomové práce jsou Vybrané jazykové prostředky dosažení komična v ruské anekdotě. Staré čínské přísloví říká: „Chatrč ze slámy, v níž se lidé smějí, má mnohem větší hodnotu než honosný palác, ve kterém lidé pláčou.“. Smysl pro humor a smích jsou dle mého názoru jedním ze základních pilířů šťastného lidského bytí. S komičnem, humorem a zábavou se odpradávná pojí vypravování anekdot. Skutečnost, že sama mám k anekdotám velmi pozitivní vztah, se stala jedním z motivů, proč jsem se rozhodla pro svou diplomovou práci zvolit téma, zabývající se právě anekdotami. Říká se, že jiný kraj, značí jiný mrav, čili obecně odlišnou mentalitu obyvatelstva dané země, jeho rozdílné pojetí humoru, témat, která se stávají předmětem anekdotických textů atd. Zajímá mě, jaký druh humoru a která témata jsou blízká ruskému národu. Tento fakt je dalším důvodem, proč jsem se rozhodla zvolit výše uvedené téma. Domnívám se také, že problematika způsobů dosažení komična v ruských anekdotách z hlediska stylistických a lexikálně-sémantických prostředků není dosud dostatečně probádána. Navíc si myslím, že humor a anekdoty jsou tématem nadčasovým, které se dotýká všech věkových skupin a lidí různého zaměření a mohlo by tedy zaujmout širší spektrum čtenářů.

Cílem této diplomové práce je na korpusu minimálně pěti set anekdot zanalyzovat prostředky, díky kterým bylo v daných textech dosaženo komického efektu, přičemž se zaměřujeme především na prostředky lexikálně-sémantické a stylistické, přesněji na jejich kontrast. Náš korpus čítá 525 anekdotických textů, z nichž jsme vybírali příklady pro ilustraci jevů, popsaných v teoretické části. Anekdoty jsme nacházeli jednak na nejrůznějších webových stránkách, ve sbornících, časopisech a některé jsme získali od našich rusky hovořících přátel. Při získávání informací pro teoretickou část se opíráme především o rusky psané odborné články, lingvistické a výkladové slovníky, zejména v teoretické části je velkým pomocníkem Greplova Příruční mluvnice češtiny.

Před samotnou analýzou sebraného korpusu se však v rámci teoretické části zabýváme vysvětlením pojmu anekdota jako žánr, krátce nahlížíme do historie ruské anekdoty, snahou je také nastínit strukturu a formu ruské anekdoty, její hrdiny, postavy a obvyklá témata. Ve druhé kapitole věnujeme pozornost jazykovým prostředkům dosažení komična, které, jak už jsme naznačili, rozdělujeme na lexikálně-sémantické vztahy a stylistické kontrasty. V rámci lexikálně-sémantických vztahů hovoříme

o jevech, jako je homonymie, polysémie, paronymie, synonymie, antonymie atd. Z hlediska stylistických kontrastů podrobněji popisujeme prestižní (spisovná a hovorová ruština) a neprestižní jazykové formy – dialekty, sociolekty, jako je argot, slang, žargon nebo profesní jazyky, dále pak časově vymezené neprestižní jazykové formy, čili archaismy, historismy a neologismy.

1. ANEKDOTA JAKO ŽÁNŘ

1.1 VYMEZENÍ POJMU „ANEKDOTA“

Existuje několik definicí pojmu „anekdota“. V současné době bývá slovo „anekdota“ vykládáno jako krátká, ústně šířená a humorně laděná povídka na témata z každodenního života nebo různá společensko-politická témata. Obsah takového vyprávění bývá obvykle smyšlený, satirický a bývá založen na kontrastech ať už stylistických, gramatických, textových apod. Charakteristickým znakem anekdoty je neočekávaný závěr (http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ANEKDOT.html, staženo dne 11. 10. 2013) Ve slovníku S. I. Ožegova je pojem „anekdota“ vymezen jako krátká, humorná povídka nebo legrační příhoda (Ožegov, 2010: 44).

Slovo anekdota pochází z řeckého jazyka (anekdotos) a označuje něco „nevydaného“, především to, co nebylo z jakékoliv příčiny vydáno, zveřejněno, a bylo předáváno pouze prostřednictvím ústního podání (Vlašín, 1977). Staří Řekové chápali pod pojmem anekdota také díla, jejichž existence dlouho nebyla známa, nebo také díla, která byla zveřejňována poprvé. Později jako anekdoty označovali neznámá fakta z historie nebo utajené detaily ze života tehdejších významných osobností (Perehodjuk, 1997). V novověku byl tento žánr označován jako facetie, žert nebo také fablio. V západní Evropě bylo prvotním záměrem anekdot jakési poučení pro čtenáře. Postupem času se z nich ale staly duchaplné a skandální miniatury příběhů, jejichž hlavním cílem bylo vyvolat smích a obveselení pro posluchače. Významným renesančním sběratelem anekdot byl Poggio Bracciolini, který bývá považován za zakladatele tohoto žánru (Chytilová, 1996: 14). Charakteristickými znaky jeho textů byla stručnost a dialogická forma vyprávění. Otevřeně se vysmíval králům, politikům nebo duchovenstvu (Čekunova, 1997: 132). V Rusku se slovo „anekdota“ poprvé objevilo v souvislosti s dílem Prokopie z Kaisareie „Tajná historie“, ve kterém autor kritizoval císaře Justiniána a jeho manželku Theodoru (Chytilová, 1996: 14).

Existují různé druhy anekdot. Velmi populární jsou anekdoty náboženské, vysmívající se dogmatům světových náboženství, kultům a zvyklostem, dále anekdoty politické (o prezidentech, vládě, parlamentu), sociální, ale také anekdoty erotické. Oblíbenost těchto témat lze vysvětlovat jednak tím, že naráží na existenciální potřeby

člověka, ale také tím, že všechny tyto oblasti byly v jisté době tabuizovány a stávaly se tak velmi přitažlivými (Chytilová, 1996: 23).

1.2 HISTORIE RUSKÉ ANEKDOTY JAKO ŽÁNRU

Historického vývoje anekdoty jsme se částečně dotkli výše při výkladu samotného pojmu „anekdota“. Již v době antiky byla anekdota charakteristická svým přitažlivým syžetem, mnohými kontrasty, přítomností přímé řeči, jednoho nebo dvou hrdinů, jistým konkrétním obsahem a stěžejností závěru celého vyprávění. Začaly se objevovat první sborníky anekdot (Vobořil, 2009: 10).

Budeme-li hovořit o době pronikání anekdoty jako žánru do Ruska, existují spekulace, že šlo o 12. – 13., 17. a podle některých výzkumů také polovinu 18. století. Nicméně není známo, je-li zde řeč pouze o existenci a upevnění cizího slova „anekdota“ v Rusku, o vznik nového literárně-historického zdroje nebo kombinaci obojího. Anekdota (tehdy ještě ne pod tímto názvem) s didaktickým nebo žertovným záměrem přišla do Ruska z Byzance ve 12. století. Poté se začaly objevovat texty z Polska, Německa nebo Francie, z nichž za velmi významné jsou považovány například sborníky apofthegmat (vtipných výroků) a facetí «*Пчела*» nebo «*Великое зеркало*». Tato díla se těšila velké oblibě u tehdejších čtenářů mimo jiné proto, že obsahovala témata ze všedních situací, každodenního života cizinců, která velmi připomínala ruskou realitu. Typicky ruský charakter dostávala díla také díky překladatelům, kteří zahraniční texty nepřekládali doslovně, ale doplňovali je, anebo nahrazovali původní slova ruskými podle svého uvážení. Od konce 17. století se do Ruska začaly dostávat facetie s polským názvem „žarty“. Kromě facetí se v 17. století v Rusku objevily sbírky „Apofthegmat“, jejichž ruské překlady opět nebyly doslovným překladem původních polských textů. Texty byly obsahově doplňovány nebo naopak byly vynechávány některé příběhy, týkající se polského života. Tím samozřejmě došlo také ke smyslovému posunu některých slov a výrazů (Čekunova, 1997: 132).

Dalším významným momentem v historii ruské anekdoty jsou díla petrohradského učitele Petra Semjonova z roku 1764. Jedná se o dvoudílnou knihu, nesoucí poměrně dlouhý název, který sám o sobě vypovídá, že Semjonov byl překladatel cizojazyčných knih, ale i autorem vlastního sborníku. Název knihy zní: «*Товарищ разумный и замысловатый или собрание хороших слов, разумных замыслов, скорых ответов, учтивых насмешек и приятных приключений знатных мужей древнего и*

нынешнего веков. Переведенный с французского и умноженный из разных латинских к сей же материи принадлежащих писателей как для пользы, так и для увеселения общества». Základním pilířem pro vznik Semjonovova sborníku se stal výbor z díla francouzského publicisty a historika Abela Boyera (Čekunova, 1997: 133). Jak dále uvádí A. E. Čekunova, ani v Boyerově, ani v Semjonovově díle se ale pojem „anekdota“ neobjevil (Čekunova, 1997: 134).

Podle slov doktora filologie a vědeckého pracovníka V. D. Raka hraje velkou roli v historii ruské anekdoty, konkrétně v 18. století, také dílo N. G. Kurganova s názvem «Письмовник». V průběhu několika desetiletí mělo toto encyklopedické dílo mnoho různých funkcí, z nichž je možné jmenovat například šíření vzdělanosti mezi lidmi, posilovalo jejich zvědavost a šířilo hlavní myšlenkové proudy té doby (http://www.pushkinskiydom.ru/Portals/3/PDF/XVIII/12_tom_XVIII/Rak/Rak.pdf, staženo dne 15. 10. 2013).

Základním stavebním kamenem tohoto díla byla gramatická pravidla, prezentovaná velmi jasným a přijatelným způsobem a doplněná o textový materiál s příklady z reálného života (Čekunova, 1997: 135).

Koncem 18. století a v první polovině století 19. existovalo více různých žánrových podob anekdoty, což bylo považováno za důkaz produktivity anekdoty jako žánru. Později se však anekdota šířila primárně prostřednictvím ústní tradice a začala být vnímána jako „nizký“ žánr (Vobořil, 2009: 12). Jelikož panovala relativní svoboda projevu a o politiku větší část společnosti neprojevovala nikterak veliký zájem, lze za hlavní témata anekdot této doby jmenovat například rodinné vztahy, především vztahy rodičů s dětmi, nevěru nebo lásku (Dmitrijev, 1998: 53–54).

Na začátku 20. století se v ruské společnosti začali stupňovat sociální nepokoje. Od roku 1917 došlo k několika zlomovým historickým momentům, jako například občanská válka a nejedna revoluce. V důsledku těchto událostí se postupně začaly objevovat a šířit politické anekdoty, které, ačkoliv si zachovaly tradiční syžety, dostávaly nádech političnosti (Šinkarčuk, 1997: 278). Stávaly se nedílnou součástí protisovětského folkloru a také jistým druhem „ventilu“, díky kterému bylo možné alespoň částečně zeslabit působení ideologického nátlaku na společnost. Humor svým způsobem kompenzoval omezení svobody občanů (Vobořil, 2009: 12; Issers, Kuzmina 2000: 143). Také R. Jangirov (Jangirov, 1998: 155) hovoří o protisovětském folkloru jako o unikátním fenoménu sovětské reality a jako o formě svobodného politického vyjádření, která byla pro občany Sovětského svazu dostupná. Podle slov J. Boreva (Borev, 1995: 3)

byli lidé nuceni najít způsob předávání informací, který by nepodléhal cenzuře a byl jen těžko kontrolovatelný. Tato kritéria splňovaly právě anekdoty, a to tím, že byly šířeny téměř výhradně v ústním podání (Jangirov, 1998: 155). Výjimkou byly politické anekdoty 20. – 80. let, sebrané Dorou Šturman a Sergejem Tiktinem, kteří emigrovali v 70. letech a tajně vyvezli tyto anekdoty, zaznamenané písemnou formou v malých bločcích, ze země (Šturman, Tiktin, 1985: 6). Vydány byly v roce 1985 ve sbírce s názvem *«Советский Союз в зеркале политического анекдота»* (Lebedinski, 2007: 7).

Na území Sovětského svazu byly politické anekdoty velmi častým jevem navzdory tomu, že jejich poslech a další šíření bylo velmi nebezpečné, zvláště v době vlády Stalina. Existovaly dokonce orgány, které sledovaly takové projevy a v případě jejich zjištění přijímaly příslušná opatření. Jako příklad takové organizace můžeme jmenovat OGPU-NKVD¹. Vypravěče anekdot čekal rozsudek podle čl. 58 odst. 10 za protisovětskou agitaci a poté transport do koncentračních a pracovních táborů, kde byli tito nazýváni «болтуны», «анекдотисты», «язычники», nebo oficiálním způsobem «антисоветские агитаторы» (Šinkarčuk, 1997: 278). Přesto všechno lidé mezi sebou, v úzkém kruhu zůstávali otevřenými, jelikož jejich potřeba správného pochopení reality byla silnější než strach z trestu (Borev, 1995: 3). Navíc Rusové jsou více než kterýkoliv jiný národ schopni smát se vlastním nesnázím a každá jejich další životní pohroma s sebou přináší především nepřeborné množství nových anekdot (Jangirov, 1998: 155). Jak uvádí S. A. Šinkarčuk (Šinkarčuk, 1997: 279), díky politickým anekdotám 20. a 30. let můžeme získat povědomí o všech událostech a jevech ruské historie, ať už mluvíme o životní úrovni, lístkovém systému (Víte, jak vypadá pravý ruský hamburger? – Dva lístky na chleba a mezi nimi lístek na maso.), kvalitě potravin, nedostatkovém zboží, frontách, industrializaci atd.)

Anekdoty z jakékoliv oblasti mají své hrdiny a výjimkou nejsou ani anekdoty politické. Jejich hrdinové se postupně střídali – Leninem počínaje, přes Stalina, Brežněva, Ježova, Molotova, Raděka, Chruščova, Trockého, Zinovjeva a další. V letech 1918–1934, kdy státní fungování dovozovalo pouze pololegální existenci anekdoty, vzkvétala anekdota jako žánr folklorní, od poloviny 30. do poloviny 50. let 20. století se

---

¹ NKVD (НКВД) = Народный комиссариат внутренних дел
(http://world_history.academic.ru/2521/%D0%9D%D0%9A%D0%92%D0%94, staženo dne 16. 2. 2014)

OGPU (ОГПУ) = Объединенное государственное политическое управление
(<http://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/12449/%D0%9E%D0%91%D0%AA%D0%95%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%9D%D0%9E%D0%95>, staženo dne 16. 2. 2014)

však upevňovaly podmínky její existence. Nové anekdoty jsou spojovány s Nikitou Sergejevičem Chruščovem, později s osobou Leonida Iljiče Brežněva. Za úplně novou etapu ve vývoji ruské anekdoty je považováno období perestrojky. Zde došlo k několika změnám nejen v kompozici, ale také v obsahově-tematické a situačně-kontextuální oblasti, ve které se anekdota odehrává. Právě v 90. letech 20. století nastala jistá krize primárně politické anekdoty v Rusku (Vobořil, 2009: 13). Tato krize spočívala také v tom, že se stále dokola opakovaly stejné syžety a jazyk anekdot byl velmi vulgární. Na konci 90. let začala anekdota pronikat do médií – šířila se prostřednictvím internetu a televizních programů, například *«Белый понугай»* nebo *«Лавка анекдотов»* (Kaspe, 2000: 330).

1.3 VZNIK, VYPRÁVĚNÍ A VLASTNOSTI ANEKDOTY

Způsob vzniku anekdoty je velmi specifický. Zatímco umělecké literární žánry, jako jsou romány, povídky nebo básně, mají ve většině případů povahu čistě individualistického díla, jelikož jsou výsledkem práce jednoho autora a nesou v sobě znaky jeho jazykového stylu, anekdota neodráží práci pouze jednoho člověka, ani svou formou necharakterizuje jazyk původce. Vzhledem k tomu, že anekdota od svého vzniku prochází různými společenskými vrstvami a ústy mnohých vypravěčů, je spíše žánrem ústní lidové slovesnosti. Na druhou stranu moderní anekdota není pouze produktem ústní lidové slovesnosti, ale má také formu písemnou. V dnešní době anekdoty vychází v písemné podobě v rámci nejrůznějších sborníků. Nezanedbatelnou roli při tvorbě těchto publikací mají zajisté profesionální autoři anekdot (Perehodjuk, 1997). V České republice je velmi známý časopis s anekdotami jako „Trnky-Brnky“, v Rusku pak například časopis „Крокодил“. Velmi populární jsou také anekdoty kreslené, které existují buď bez komentáře, nebo také s textovým doprovodem (Chytilová, 1996: 16).

Alexandr Tertyčnyj uvádí dva způsoby vzniku anekdoty, a sice přirozenou a umělou cestou. Pod přirozeným způsobem vzniku anekdoty vidí Tertyčnyj běžné životní situace, příběhy ze života. Ale samozřejmě ne každá taková situace nebo příběh se mohou stát anekdotou. K tomu musí splňovat určitá kritéria, jako například:

- 1) Příběh musí být směšný.
- 2) Smích musí vycházet z neobyčejnosti řešení situací, o kterých je v příběhu řeč.

3) Příčinou neobyčejnosti takových řešení jsou většinou lidské vlastnosti (rozum, lenost, hloupost, stereotypy v chování atd.).

Čím barvitěji a originálněji daná situace ze života poukazuje na skryté body podstaty lidského bytí, tím větší má šanci stát se úspěšnou anekdotou.

Uměle vzniklá anekdota je velmi často dílem člověka samotného, který si příběh buď vymyslí, anebo, což je případ častější, úspěšně a s velmi tvůrčím přístupem přepracuje – beletrizuje – výchozí materiál. K tomu dobře poslouží již známé události nebo anekdoty (Tertyčnyj, 2000).

Jak již bylo uvedeno, anekdoty nejsou dílem jednoho člověka a opravdu velkou roli v jejich předávání hrají vypravěči anekdot. Každý vypravěč, chce-li být se svými anekdotami úspěšný, musí mít na paměti tři základní pravidla: Anekdota musí být krátká, skvěle podaná a musí mít nečekaný závěr (Jangirov, 1998: 157).

Anekdota paroduje folklorní a literární žánry, využívá vyprávěcích postupů právě některého z těchto žánrů a prostřednictvím nich předává svůj vlastní obsah. Anekdota jako žánr městského folkloru má jistou podobnost (strukturní – kontrasty, smyslový posun) s formami jakými jsou například rčení, pořekadla, hádanky, bajky nebo pohádky. Anekdota se z literárních nebo folklorních žánrů vyvíjí a na druhou stranu je schopná se do jakéhokoliv uměleckého žánru transformovat. Podmínkou je, aby daný žánr fungoval na principu slovní a situační hříčky (Peltzer, 1899: 70). Anekdotu je možné označit za žánrového parazita. Jelikož postrádá vlastní kontext, není jako samostatný text schopna existovat. Funguje jako součást jiných textů, které jsou založeny na vlastních žánrových zákonech. Protíná prakticky všechny žánry, především ty prozaické. Velmi dobře se ale anekdoty hodí také jako součást dialogů, kdy bývají pokaždé lehce obnoveny. Přes to všechno nelze na anekdotu nahlížet jako na klasický text v textu, nýbrž jako na žánr v žánru. Navíc je nutné odkrýt vnitřní význam anekdoty velmi rychle a nečekaně. Jde o vlastnost dynamičnosti, která odlišuje anekdotu od poměrně statického textu v textu (Kurganov, 1997: 8).

Když se řekne „anekdota“, asociačně mi v hlavě vyplynou pojmy, jako je „vtip“, „smích“, „humor“. A právě „humor“ na mě působí jako slovo nadřazené pojmu „anekdota“. Jak píše B. Chytilová ve své práci (Chytilová, 1996: 6), humor je fenoménem lidského bytí. Samotné slovo „humor“ má latinský původ a znamená „vlhkost, vláhu, tekutinu, šťávu“. Autorka uvádí, že tato slova mají zcela jiný význam, než jaký pod pojmem „humor“ rozumíme dnes. Dle mého je humor neodmyslitelnou

součástí lidského života a dává mu, jak se lidově říká, „šťávu“. Mně tento význam smysl dává, ačkoliv zaznamenal drobný posun.

Podíváme-li se do historie, zjistíme, že již ve Starověkém Řecku se lidé humoru nebáli, ba naopak jej pěstovali prostřednictvím anekdot, hádanek, humorných výroků, nebo proslulých aténských komedií. Avšak uvést přesnou definici pojmu „humor“ je velmi složité, navzdory jeho odvěké existenci. Velmi obecná definice se zrodila v hlavě Christiana Morgensterna, který řekl: „Humor je způsob, jímž posuzujeme konečné ze stanoviska nekonečného.“ Humor je úzce spjat se smíchem, jenž vzniká z komična, způsobeného konfliktem mezi naším očekáváním a výsledným dojmem (Chytilová, 1996: 7–8). Podle K. F. Sedova je humor v anekdotě často postaven na zesměšnění samotných účastníků komunikace. (Sedov, 1998: 16)

1.4 RUSKÁ ANEKDOTA JAKO ŽÁNŘ, JEJÍ STRUKTURA, FORMA

Struktura anekdoty je buď monologická, nebo dialogická. Ať už jsou v anekdotě přítomny různé postavy, či nikoliv, její stavba má vždy obdobný charakter. Objevuje se zde zápletka, povídání o nějaké události nebo příběhu, rozhovor mezi účinkujícími postavami a poté přichází rozuzlení, o kterém se říká, že je kořením anekdoty (http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ANEKDOT.html?page=0,1, staženo dne 11. 10. 2013).

Pokud jde o způsob přenosu, šíření, může být anekdota předávána hned několika způsoby. Za nejčastější formu lze však stále považovat **anekdotu vyprávěnou**, při níž můžeme využít opravdu široké spektrum výrazových prostředků, ať už mluvíme o doprovodné mimice, gestikulaci, tempu a rytmu řeči, artikulaci atd. Jak už bylo zmíněno výše, nelze opomenout také **anekdotu kreslenou**, která může, ale nemusí být doplněna o doprovodný text, a **anekdotu psanou** (Chytilová, 1996: 16).

1.4.1 HRDINOVÉ A POSTAVY RUSKÝCH ANEKDOT

Jelikož v anekdotách neexistuje jednotné místo a čas děje, mohou se v jednom příběhu potkat postavy z různých dob, zemí a planet, což může v důsledku způsobit jejich nelogické chování nebo vznik dvojznačnosti. Tím, že se chovají v rozporu se zvyklostmi místa, na kterém se děj anekdoty odehrává, je v závěru dosažen efekt komična (Vobořil, 2009: 17). V anekdotách se často objevují hrdinové humoristických,

dobrodružných nebo detektivních příběhů, kteří se nacházejí v rozporu mezi dvěma světy – mezi zákonem a podsvětím jako Sherlock Holmes, mezi rudými a bílými jako Čapajev atd. (Vobořil, 2009: 18).

Jednotliví hrdinové anekdot mohou reprezentovat velice široké spektrum lidských vlastností – chytrost, hloupost, cynismus, důvěryhodnost, nevychovanost a jiné. Příslušná situace vždy nechá více se projevit jednu z řady vlastností anekdotického hrdiny. Postavám je vlastní typologická inovace ve smyslu toho, že hrdinové nepředstavují svým charakterem hlupáka, ani chytráka, ale jsou v tomto ohledu neutrální (Čirkova, 1997B: 12). Podle analýzy anekdotické postavy dělíme s ohledem na jejich funkci, kterou plní, na aktanty a rezonátory. Aktant provokuje, ať už záměrně, či náhodně, rezonátora k neočekávané reakci (Čirkova, 1997B: 13).

Jména hrdinů v současné anekdotě dokládají její základní funkci, která spočívá v parodování tradiční kultury. Anekdotičtí hrdinové jsou humornými zástupci skutečných slavných osobností, ať už historických nebo politických činitelů, seriálových nebo kreslených postav. Nicméně mezi těmito hrdiny existuje postava, která není nikterak spojena s žádným konkrétním prototypem, a sice postava Vovočky.

Jelikož je anekdota co do rozsahu textu velmi krátkým útvarem, je nemožné charakterizovat postavy v dynamice svého vývoje. Obraz hrdiny je tedy vykreslen souborem stereotypních vlastností.

Anekdotické postavy je možné rozdělit do tří kategorií:

- 1) Postavy s vlastním literárním nebo folklorním prototypem (Nataša Rostovová, Čapajev, poručík Rževský atd.)
- 2) Politikové (Lenin, Chruščov, Stalin, Brežněv atd.)
- 3) Postavy bez konkrétního literárního, folklorního nebo reálného prototypu (národy, etnika, skupiny: noví Rusové, Ukrajinci, Čukči, Židé a jiní)(Vobořil, 2009: 71–72).

Historické události, stejně jako významné osobnosti, které jsou pro ruský národ důležité, se vždy těší velké odezvě v anekdotické tvorbě. Vznikají celé **cykly** o jedné historické události nebo osobnosti (revoluce v roce 1917 nebo cyklus anekdot o Leninovi). Tendence k **cykličnosti** mají ale také anekdoty, kde hlavní postava je fiktivní (Vovočka). Výjimkou není ani vytváření dvojic, například Čeburáška a Geňa, Vasilij Vasiljevič Čapaje a Peťka apod., kdy každý z aktérů má přidělenou sociální roli,

model chování, které společnosti vyhovují. V bajkách se nejčastěji objevují zástupci zvířecí říše – zajíc, medvěd, lev, liška, opice atd. (Chytilová, 1996: 28).

Základní etapy tvorby anekdotických cyklů popisuje O. A. Čirkovová (Čirkova, 1997B: 12). Jako příkladový materiál využívá anekdoty o Čapajevovi, resp. rozbor epizod filmu «Чапаяев». Proces tvorby cyklu má tři části. 1) Postupným přeháněním se žánrem přejatý motiv, syžet a charakter postavy stanou absurdními. 2) Jev, který je ve hře a přežil vrchol absurdity, se promění ve svůj protiklad. 3) Jakmile se uzavře kruh metamorfóz, objeví se texty, které se nazývají *квазианекдоты* – anekdoty o anekdotách, ve kterých se původní subjekty staly objektem.

2. PROSTŘEDKY DOSAŽENÍ KOMIČNA V ANEKDOTĚ

Stejně jako v anekdotách obecně, bývá i v ruské anekdotě k dosažení komična často využíváno prostředků všech jazykových rovin. Mluvíme zde o prostředcích grafických, fonetických, morfologických, lexikálních, syntaktických, stylistických a textových. Nežádá se v jednom textu kumuluje více prostředků. Maďarský badatel Lendvai hovoří o tzv. principu synergie těchto prostředků. (Lendvai, 2001) Stěžejním bodem naší práce však budou prostředky stylistické a lexikálně-sémantické (homonymie, synonymie, paronymie atd.).

Jak jsme již uvedli, cílem anekdotického textu je dosáhnout komického efektu a vyvolat u posluchače, eventuálně čtenáře smích, a to za pomoci umělecko-řečových prostředků. Úroveň komiky je v anekdotách odstupňována od lehkého humoru až po ostrou politickou satiru (Perehodjuk, 1997: 125). Objevují se smíšené anekdoty, jejichž obsahem je kombinace obrázku a textu (kreslené anekdoty) a anekdoty čistě jazykové. Tyto je možné rozdělit na **referenční** (jazyk plní pouze funkci média) a **verbální, slovní** (jazyk je přímým prostředkem dosažení komična) (Vobořil, 2009: 78). Anekdotický text zpravidla sestává ze dvou sémantických jednotek, jejichž transformací nebo významovým posunem vzniká právě onen neočekávaný komický efekt.

Velmi významným pojmem spojeným s komickým účinkem anekdoty je **jazyková hříčka**. Podle filozofů a psychologů představuje hra jednu ze základních vlastností lidské kultury (Sedov, 1998: 16). Jak uvádí V. Z. Sannikov ve svém díle *«Русский язык в зеркале языковой игры»*, pojmem „jazyková hříčka“ obvykle rozumíme mluvčím záměrně vytvořenou jazykovou nekorektnost nebo nepřesnost. Má několik funkcí, za všechny například: diskreditace konkrétních osob, objektů nebo situací, tvorba neologizmů, které postupně přechází do spisovného jazyka a stávají se jeho právoplatnou součástí, čili plní funkci obohacování slovní zásoby. Významná je také z hlediska psychologického, jelikož jejím využitím vzniká u mluvčího pocit jistého sebeprosazení právě prostřednictvím zesměšnění jiné osoby nebo situace (Sannikov, 1999: 26–27).

Soudě podle sborníků ruského folkloru, byla slovní hříčka velmi častým jevem už v dobách Staré Rusi. Do 18. století své místo v umělecké literatuře nenacházela a její rozkvět znovu začal až ve druhé polovině 19. století, kdy nejčastějšími byly jazykové

hříčky o nose. Z toho důvodu začal akademik V. V. Vinogradov dokonce užívat termín „nosologická literatura“ (Sannikov, 1999: 513).

Jazyková hříčka, někdy také **kalambúr**, je charakteristickým představitelem slovního, verbálního humoru. Jednotná definice kalambúru v současné době neexistuje, ale známé je lexikologické rozdělení jazykových hříček podle toho, zda jsou založeny na homonymii, homografii, homofonii, paronymii, polysémii lexika nebo syntaktických konstrukcí, synonymii, antonymii apod. Dále je možné kalambúr rozdělit na paradigmatický (vertikální) a syntagmatický (horizontální). Paradigmatický kalambúr je v textech zastoupen pouze jedním prvkem jazykové hříčky, druhý prvek si musí posluchač domyslet na základě svých znalostí a zkušeností, zatímco kalambúr syntagmatický obsahuje oba dva prvky (Mesropova, 1999: 61–63).

2.1 LEXIKÁLNĚ SÉMANTICKÉ KATEGORIE JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA

2.1.1 HOMONYMIE

Homonymií rozumíme jev, kdy jedna jazyková forma nese dvě a více jazykových funkcí. Jinak řečeno – jedno slovo má několik významů (<http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Homonymie>, staženo dne 5. 2. 2014). Důvodem existence homonymie je nutnost jazykové ekonomie. Jelikož věda a technika se rozvíjejí mnohem rychleji, než jakým tempem vznikají novotvary, dochází k přejímání slov z jedné oblasti do oblastí jiných (Horalík, 1968: 21). V souvislosti se shodnou formou homonym nelze mluvit o žádné vzájemné souvislosti, vznikla totiž čistě náhodně (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008: 324–325). Homonymii lze rozdělit podle několika kritérií. Rozlišujeme homonymii vlastní a nevlastní, přičemž vlastní se týká tvaru jednoho lexému², nevlastní různých lexémů, dále homonymie gramatická a lexikální. Častěji se hovoří právě o homonymii lexikální, přestože je méně častá. Podle toho, zda se lexikální homonyma shodují ve všech tvarech, či nikoliv, dělíme je na úplná – lexikálně odlišná, ale mluvnicky shodná (raketa – pálka/létací zařízení) a částečná. Existují také

---

² Lexém = souhrnné označení všech tvarů téhož slova (<http://www.slovník-cizích-slov.net/lexem/>, staženo dne 5. 2. 2014)

homonyma pravá, shodující se z fonetického i grafického hlediska, a homonyma nepravá, mezi která řadíme a) homofona – zvukově shodné a graficky odlišné jednotky (výška/vížka) a b) homografa – zvukově odlišné a graficky shodné jednotky (panický – panika/panický-panic)

(http://markle.ic.cz/dokumenty/HOMONYMIE_a_POLYSEMIE.pdf, staženo dne 5. 2. 2014).

Příklady homonymie v anekdotě:

- Бабушка, что с тобой?

- Ох, милый, болею.

- За кого? За „Спартак“? Или за „Динамо“?

Zde slovesná rekece pomocníkem při rozpoznání lexikálních významů: „болеть чем“ (být nemocen) X „болеть за кого“ (fandit) (Chytilová, 1996: 56).

Také výrazy přejaté z jiných jazyků bývají homonymy, například slovo „servis“ si na základě jazyka anglického vykládáme jako podání v tenise, z francouzštiny znamená jídelní příbor a dle latinského původu pak značí opravnu (http://markle.ic.cz/dokumenty/HOMONYMIE_a_POLYSEMIE.pdf, staženo dne 5. 2. 2014).

2.1.2 POLYSÉMIE

Polysémie je stejně jako homonymie založena na asymetrii formy a obsahu lexikálních jednotek, nicméně polysémie se liší vzájemnou souvislostí mezi významy jednotlivých slov. Význam slova prvotního byl metaforicky (na základě vnější podoby) nebo metonymicky (na základě vnitřní souvislosti) přenesen i na jiné skutečnosti.

Жириновский зашел в книжный магазин:

- Мне хотелось бы купить какую-нибудь книжку...

- Вам что-нибудь легкое?

- Неважно, ведь я на машине...

Ve výše uvedené anekdotě sledujeme dosažení komického efektu prostřednictvím hry s významy slova „легкое“ – 1. nízké hmotnosti, 2. jednoduché, nenáročné (Chytilová, 1996: 50–51). První význam, který je chápán jako základní, hierarchicky výše postavený, bývá ve slovnících řazen na prvním místě a je emocionálně neutrální (Grepel, 1995: 90). Tento se na základě již zmíněné metafory nebo metonymie rozšířil o jiné sémantické příznaky a dal vzniknout variantním významům, které často pochází z hovorového jazyka. Nejčastěji se polysémie využívá u podstatných a přídavných jmen a u sloves. U některých polysémných slov je možné sledovat emocionální zabarvenost – vztah mluvčího k danému objektu, přičemž v některých případech jde o pozitivně hodnotící výrazy (a), jinde naopak o negativní, až pejorativní pojmenování (b), často čerpaná ze zvířecí říše.

Пříklady:

(a) Одесса. Поздно ночью раздается стук в дверь. Пожилой хозяин квартиры спрашивает:

- Кто там?

- Налетчики.

- Что вам нужно?

*- **Золото.***

- А много нужно?

- Сто килограммов.

- А сто пять можно?

- Давай сто пять.

*- Сара, **золотко**, вставай! За тобой пришли.*

(b) Винни-Пух и Пятачок идут по дороге. Вдруг Винни-Пух останавливается, оборачивается и дает Пятачку по морде.

- Винни! За что?!

*- От вас, **свиней**, всего можно ожидать! (Chytilová, 1996: 51–54)*

2.1.3 PARONYMIE

K již zmiňovaným homonymům mají velmi blízko paronyma, což jsou slova, která jsou si formou navzájem dosti podobná, nicméně významem zcela odlišná a bývají

matoucí zejména pro cizince. Jako příklad je možno uvést: *historický – hysterický, milý – mylí* atd. (Grepl, 1995: 91).

Nejvíce se výzkumu paronym věnoval V. P. Grigorjev, který rozlišuje 4 druhy paronymie a obecně ji přibližuje takto: Stupeň zvukové podobnosti, na základě kterého lze hovořit o paronymii, představuje shoda minimálně dvou souhlásek [...] Shoda samohlásek není podmínkou: v naprosté většině případů se mohou samohlásky velmi široce obměňovat. [...] Obvyklý je shodný sled souhlásek, ale není podmínkou (Sannikov, 1999: 293, překlad náš). Podmínky, které je potřeba splnit proto, aby mohla být řeč o paronymech, stanovuje také chorvatská autorka, Branka Tafrová. Jedná se například o nutnost příslušnosti paronym ke stejné lexikálně-sémantické třídě, gramatické kategorii a jednomu jazyku, přičemž by výchozím místem pro paronyma měl být pouze spisovný jazyk (Tafrá, 2005: 252–254). Oľga Škvareninová, která mimo jiné poznamenává, že paronyma mohou tvořit také paronymické řady (*kraj – kras – krab – krach*), nikoliv jen dvojice či páry, s tímto stanoviskem o zdroji paronym pouze ve spisovném jazyce nesouhlasí. Podle ní se v paronymických řadách objevují slova z různých stylových rovin a každé z nich může patřit do jiného stylu (Škvareninová, 1999: 12).

2.1.4 SYNONYMIE

Synonymie, jinými slovy také stejnoznačnost nebo souznačnost, je vztah mezi jazykovými jednotkami, které se od sebe liší svou formou, ale nesou tentýž význam. Tento jev, kdy lze stejný nebo obdobný obsah popsat různými způsoby je ve své podstatě jednou ze základních vlastností jazyka. Tato významová shoda se nemusí projevovat pouze na úrovni jednotlivých slov, ale také na úrovni morfémů, nebo naopak na úrovních vyšších – slovní spojení, věty, celé texty (Grepl, 1995: 79).

V souvislosti se synonymickými vztahy lze hovořit o synonymických párech a synonymických řadách, přičemž páry jsou, jak lze odvodit, tvořeny dvěma slovy se stejným významem a řady sestávají ze tří a více slov, mezi kterými je patrný synonymický vztah (Hudeček – Mihaljević 2009a: 34). V každé synonymické řadě se pak nachází jeden základní, centrální výraz, který je dominantní a ze stylistického hlediska neutrální. Od něj se odvíjí další výrazy v řadě (Grepl, 1995: 81).

Příklady:

synonymický pár: *kouř – dým*

synonymická řada: *statečný – chrabřý, kurážný, hrdinný, nebojácný, udatný, smělý*

Synonymii je možné rozdělit do několika kategorií. Rozlišujeme synonymii úplnou a částečnou, kterou dále dělíme na ideografickou (specifikační, intenzifikační) a pragmatickou (emocionální a stylistická). Ideografická synonyma se navzájem liší věcným významem, značí skutečnosti významově blízké nebo totožné, jen z různých hledisek. Například slova „moudrý“ a „chytrý“ značí člověka rozumově vyspělého, ale slovo „moudrý“ nese ještě jistou přidanou hodnotu – rozvážnost, zkušenost, atd. (Grepl, 1995: 80).

Rozdílné emocionální zabarvení synonym, díky kterému je dosaženo komického efektu, můžeme pozorovat v následující anekdotě:

[Свидетель в суде]: «Иду, вижу, двое ебутся». Судья поправляет: «Совокупляются». - «Я и сам сначала так думал, господин судья! А потом вижу: нет, все-таки ебутся» (Sannikov, 1999: 236).

2.1.5. ANTONYMIE

Antonymií nazýváme významovou protikladnost. Jde o jeden konkrétní podtyp opozitnosti, stejně jako v případě komplementarity³ a konverzivnosti⁴. V ideálním případě jsou opozita souřadné jednotky se stejným významovým základem a liší se jen protichůdnou hodnotou jednoho svého významového rysu. Antonyma nevytvářejí slovní řady, skupiny nebo cykly, ale jsou to pouze dvě lexikální jednotky nebo dvě skupiny lexikálních jednotek. Kromě antonym komplementárních, která již byla zmíněna, rozlišujeme ještě antonyma polární, graduální a kontextová, která se významem dostávají

---

³ Komplementarita = vztah mezi opozity, která pokrývají svým významem celý rozsah nadřazeného pojmu, například dvojice: konečný X nekonečný (Grepl, 1995: 86)

⁴ Konverzivnost = vztah mezi opozity, založený na protichůdnosti pohledu, ze kterého je nahlíženo na stejnou skutečnost, například dvojice: oženit se X provdat se (Grepl, 1995: 86)

do protikladu, přestože běžně opozity nejsou, například červené X bílé víno. (Grepl, 1995: 84–87)

Пříklad:

Инспекторская проверка. Генерал спрашивает солдат:

- Как вас кормят?

Солдаты молчат.

- Ну, что, плохо ли?

Солдаты молчат.

*- Ну, что, **выходит** - хорошо?*

*Солдаты говорят: - Да, **выходит** хорошо, а вот **входит** плохо.*

2.1.6 HYPERONYMIE, HYPONYMIE, KOHYPONYMIE

Hyperonymně-hyponymní vztah existuje mezi dvěma lexikálními jednotkami vyjadřujícími nadřazený a podřazený pojem, jako například dvojice „pohybovat se – běhat“. Jedno hyperonymum bývá obvykle nadřazeno ne jednomu, ale několika hyponymům. Jsou případy, kdy určitá slova stojí ve vztahu k hyperonymu na stejné úrovni. Tato slova jsou s daným hyperonymem souřadná a nazývají se kohyponyma (názvy citů, květin, dnů v týdnu, ročních období atd.). (Grepl, 1995: 82 – 83)

Пříklad:

Двое мужчин скучают.

Один мечтательно:

*- Эх, **женщину** бы сейчас!*

*- Так у тебя же **жена** есть!*

*- Ты бы еще **мать** вспомнил!*

2.2 STYLISTICKÝ KONTRAST JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA

V anekdotickém textu je velmi důležitá volba slov, jelikož slova zde nabývají odstínu podle toho, jakým okolím a situací jsou obklopena. Mluvíme zde o stylistické kontextovosti, která způsobuje, že posluchač vnímá nejen jednotlivá slova, ale celou výpověď. Z toho důvodu se v případě slovní komiky využívá stylistického kontrastu

(Chytilová, 1996: 30) který je také hlavním těžištěm naší práce. Tento stylistický kontrast vzniká prolínáním několika různých stylových vrstev, jako například současným užitím odborného a hovorového výrazu. Jejich vzájemná nesourodost je pak zdrojem komického efektu (Chytilová, 1996: 30).

2.2.1 STYLISTICKÉ ROZVRSTVENÍ SLOVNÍ ZÁSObY

Stylistické rozvrstvení českého a ruského jazyka se navzájem liší. Formami českého jazyka a jejich prestižností se podrobněji zabývá František Čermák ve své knize *Jazyk a jazykověda* (Čermák, 2011). My se ale budeme zabývat pouze rozvrstvením slovní zásoby v ruském jazyce. Základní a prestižní formou ruského jazyka je spisovný ruský jazyk (литературный русский язык). Jedná se o univerzální komunikační prostředek, lze ho tudíž využít v psané i mluvené podobě a jakékoliv komunikační situaci (Zdroj: přednášky Kapitánová, 2010, FF UPOL, slavistika).

2.2.1.1 PRESTIŽNÍ JAZYKOVÉ FORMY

Spisovný ruský jazyk má dvě podoby, a sice knižní psanou podobu a ústní hovorovou podobu. Zde spatřujeme rozdíl mezi českým a ruským jazykem a jejich stylistickým rozvrstvením – v ruštině je hovorový jazyk považován za součást jazyka spisovného, tedy reprezentativního, kdežto v jazyce českém je hovorová složka (obecná čeština) považována za stylisticky nižší variantu, a není tedy součástí spisovného jazyka (Zdroj: přednášky Kapitánová, 2010, FF UPOL, slavistika).

2.2.1.1.1 HOVOROVÁ RUŠTINA

Hovorovost bývá zkoumána v několika rovinách – v rovině zvukové, lexikální, morfologické a syntaktické. Na úrovni stránky fonetické se hovorovost projevuje skrze nedbalou výslovnost a nižší akustickou zřetelnost. Dochází zde k redukci, zkracování atd. Jako příklad těchto jevů můžeme uvést například dvojice slov: человек – чеак, сейчас – щас (Vobořil, 2009: 67). Ve sborníku *«Русская разговорная речь»* se uvádí, že hovorový ruský jazyk se od spisovného liší také uvolněnějšími kombinatorickými pravidly, kdy je možné spojit souhlásky takovým způsobem, který by byl v rámci spisovného jazyka zcela nepřijatelný. Podle R. Brabcové (Brabcová, 1975, dostupné na

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5869>) toto dílo poukazuje také na velké bohatství intonačních prostředků hovorové ruštiny.

Budeme-li hovořit o lexikální úrovni zkoumání hovorové ruštiny, je nutno říci, že neplatí žádná omezení, která by se týkala užití knižních slov, termínů nebo slov typicky hovorových. Každé slovo má široký potenciál, dochází k emocionálnímu rozšiřování významu (Vobořil, 2009: 67). Hlavní slovo v oblasti bádání hovorového ruského jazyka má Je. A. Zemská (Zemskaja, 1987: 27), která ve své práci uvádí, že mluvená ruština disponuje širokou škálou lexikálních prostředků – výrazy spisovné ruštiny, terminologie, stylisticky zabarvené výrazy „prostorečija“, dialekty a žargony. Patří sem ale i specifická část mluveného projevu, a to tzv. *бытовая лексика*. Charakteristické pro lexikum mluvené ruštiny je užívání slov v nepřesném významu (зажги мне воду). Velmi častým jevem je hyperbolizace a metaforizace, užívání zdobnělin a neplnovýznamových slov.

V různorodosti slovní zásoby ruských anekdot najdeme prvky odborné slovní zásoby, hovorové, neutrální, ale také vulgarismy, neologismy, archaismy atd. A právě díky kontrastu těchto jednotlivých vrstev slovní zásoby často vzniká onen komický efekt anekdoty.

Specifických prvků mluvené ruštiny je nejméně v morfologické rovině. Přesto je možné jmenovat alespoň některé výraznější z nich, a to například absenci transgresivů (přechodníky), participií (příčestí), jmenných tvarů adjektiv (přídavných jmen), častější užívání zájmen a částic namísto podstatných a přídavných jmen. Zajímavé je využití nominativu – oslovení mívají zkrácenou formu (Катя! – Катъ!, Лена! – Лен!). Objevují se tendence kompenzovat anomálie jazykového systému, a to kupříkladu tak, že jsou skloňována některá nesklonná slova. Na druhé straně se však více projevují prvky analytičnosti – zjednodušuje se skloňování složených základních číslovek. Dalším specifikem je zvláštnost v užití slovesného času – v řeči vypravěče se používá přítomný čas, jelikož vypravěč se snaží znázornit děj tak, jako by se odehrával přímo před zraky posluchačů. Velmi nízká je frekvence využití spojek a předložek. Za jeden z nejčastěji se vyskytujících signálů hovorovosti v ruském jazyce jsou z hlediska morfologie považovány částice a citoslovce. Částice například vyplňují pauzy při hledání dalších vhodných slov, citoslovce vykreslují emocionalitu situací. Důležitou roli pro vyjádření syntaktických vztahů má, spíše než jazykové prostředky, intonace a slovosled (Vobořil, 2009: 68 – 69).

Rovinou, ve které se hovorovost v mluvené ruštině projevuje nejvíce, je rovina syntaktická. Objevují se krátké a málo rozvité věty a volná spojení. Z hlediska

syntaktických konstrukcí je charakteristická fragmentárnost a neúplnost. Dále je pro syntax hovorového ruského jazyka typické užívání nominativu, který ve větě zastupuje funkci hlavního nebo vedlejšího větného členu. V hovorové ruštině má svá specifika také slovosled. V začátku věty stojí syntaktické prvky, které jsou nositeli nejdůležitější informace. Jako první se uvádí réma⁵, poté téma⁶ a části slovních spojení mohou být oddělené. Také pořadí jednotlivých vět v rámci souvětí je volné (Vobořil, 2009: 69 – 70).

2.2.1.2 NEPRESTIŽNÍ JAZYKOVÉ FORMY

Neprestížními variantami ruského jazyka jsou **dialekty**, které se dělí na teritoriální a sociální dialekty, tzv. **sociolekty**. Dále se u nespisovného jazyka setkáme s pojmy jako *просторечие*, *бранная* a *обценная лексика*. Molnarova pod pojmem sociolekt rozumí nejen část obecného termínu dialekt, ale i variantu jazyka, kterou užívá menší nebo omezená skupina mluvčích, kteří jsou vzájemně propojeni teritoriálně, profesionálně nebo sociálně a jsou ve vzájemném a bezprostředním kontaktu (Molnarova, 2009: 139). M. Grygerková definuje sociolekt jako soubor specifických pojmenování spjatých s konkrétním oborem lidské činnosti a používaných v tomto oboru v polooficiální či neoficiální komunikaci (Grygerková, 2008: 59). Sociolekty se od národního jazyka liší lexikem, frazeologií a sémantickými dominantami. Mezi základní typy sociolektů patří **argot**, **profesní jazyky**, **slang** a **žargon** (Molnarova, 2009: 139 – 140). Někdy bývají profesní jazyky řazeny pod slang a ten se pak dělí na zájmový a profesionální (Antalovska, 2008: 30). V rámci neprestížních jazykových forem lze vydělit také slovní zásobu, která je vymezena časovou platností. Zde můžeme hovořit o dvou příznakových vrstvách, které z časového hlediska ohraničují lexikální systém. Jsou to **archaismy** a **historismy** (slova zastarávající) na straně jedné a **neologismy** (slova nová) na straně druhé, přičemž archaismy označují pojmenování, jež zaniká a dává prostor novému, běžnějšímu pojmenování dané skutečnosti (*аэроплан/самолет*). Historismy pak užíváme pro označení věcí nebo jevů z historie, které již zanikly (*аз, червонец*). Neologismy představují skupinu nově vzniklých slov, která se ještě neupevnila v povědomí celé společnosti. Postupným užíváním se však stávají

---

⁵ Réma = jádro, stěžejní sdělení (<http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/aktualni-vetne-cleneni/>, staženo 12. 2. 2014)

⁶ Téma = část výpovědi, která je již známá ze situace nebo vyplývá z předchozího kontextu (<http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/aktualni-vetne-cleneni/>, 12. 2. 2014)

právoplatnou součástí lexika. Velké množství neologismů vzniklo v důsledku procesu amerikanizace (Grepl, 1995: 141–142).

Nyní se ale vrátíme zpět k sociolektům a budeme se blíže věnovat důkladnějšímu popisu jejich jednotlivých forem.

2.2.1.2.1 ARGOT

Argot má užší a širší významovou rovinu a používá se pro označení jazyka lidí specifického sociálního nebo profesního prostředí, kupříkladu jazyk vojáků, sportovců atd. V užším smyslu bývá argot chápán spíše jako jazyk sociálně deklasovaných vrstev obyvatelstva (zloději, žebráci, vrazi aj.). Podle Molnarové je velmi důležitým faktorem utajení, tj. aby danému jazyku rozuměla pouze tato omezená skupina lidí (Molnarova, 2009: 140). Kromě zločinců používají tento jazyk také lékaři při rozhovoru o stavu pacienta nebo makléři na burze, trenéři se svým družstvem atd. – tedy používá se ve všech oblastech, kde je nutné vyloučit z komunikace nežádoucího adresáta (Vondráček, 2008: 28). Někteří teoretici uvádějí i jiné, vedlejší funkce, a sice považují argot za prostředek vlastního začlenění do konkrétní skupiny. L. Radková považuje argot za psychickou zbraň života mezi vězni, kterou mluvčí ukazuje jiným vězňům svou převahu (Radková, 2008: 57). Samotnému argotu se říká *феня*, pro používání argotu existuje v samotném argotu výraz: *говорить на языке офеней*. Původně toto slovo používali trhovci, když podváděli a okrádali (Svobodová, 2008: 99). Argot bývá těsně propojen s ostatními sociálními sférami, postupně totiž proniká do jazyka studentů, dále do hovorového a někdy i do spisovného jazyka (Molnarova, 2009: 140).

Příklady:

входняк – сумма денег, уплаченная коммерсантом в знак того, что он и его заведение берется под покровительство бандитов (тюремное арго)

стекло – наркотики в ампулах (арго наркоманов)

(<http://otvet.mail.ru/question/89782077>, staženo dne 10. 3. 2014)

2.2.1.2.2 PROFESNÍ JAZYKY

Profesní jazyky slouží ke komunikaci mezi představiteli určitých profesí a řemesel. Profesní jazyky plní několik funkcí. Jak uvádí ve svém článku Molnarová, profesionalismy vznikají k odbornému nazývání jevů, které nemají v daném jazyce svoje

označení (Molnarova, 2009: 140). Další funkcí a cílem profesionalismů je dosažení jazykové ekonomie, obvykle však za cenu nespisovnosti, což je zásadní rozdíl mezi profesními jazyky a jinými sociolekty, které se soustředí spíše na expresivní vyjadřování (Vondráček, 2008: 25–28). Druhým rozdílem je, že profesní jazyky jsou ve srovnání s žargonem nebo slangem stabilnější, a to díky tomu, že se soustřeďují na označení jevů a ne na jejich expresivní charakteristiku (Mokienko, Walter, 2004).

Příklad:

банк – вагон для перевозки ценностей

глухой – локомотив с выключенной или настроенной на другой канал

радиостанцией(<http://parovoz.com/spravka/slang.html>, staženo dne 10. 3. 2014)

Velmi často se pro nespisovný jazyk používají slova z jazyka spisovného – mluvíme o tzv. parazitování na spisovném jazyce (Čermák, 2011). Tato slova mohou být prostředkem dosažení komična v anekdotě (v našem příkladu homonyma).

2.2.1.2.3 SLANG

Slang má, stejně jako argot, užší a širší chápání. Slovník lingvistických termínů pro filology E. Lotka definuje slang jako „typ sociolektů, (v širším pojetí) lexikální vrstvy příznačné pro komunikaci v zájmovém prostředí i komunikaci v prostředí pracovním, (v užším smyslu) pouze lexikální specifika komunikace zájmové“ (Lotko, 2005: 102). Slang v užším smyslu slova rozebírají také V. Mokienko a H. Walter, kteří konstatují, že se jedná o jazyk lidí, kteří mají společné zájmy. Na rozdíl od profesních jazyků nevzniká slang kvůli potřebě pojmenovat odborné jevy, ale protože lidé potřebují určité věci označit expresivně (Mokienko, Walter, 2004). Jelikož expresivně se pojmenovávají jevy už pojmenované. Například německý badatel Borneman posbíral více než 1200 slangových výrazů pro slovo „prostitutka“ (cit. podle Walter, Mokienko, 2002: 96). Pro slang je charakteristická jazyková hra a hojná synonymie (Molnarova, 2009: 141), která vede k dosažení komického efektu v anekdotických textech. I slang lze rozčlenit na několik oblastí. Nejvíce je v teorii prozkoumán počítačový slang a slang mládeže. Pro oba tyto slangy, jako i pro slangy jiné, je typické velké množství anglicismů a amerikanismů (Chýlová, 2008: 96), které mohou být opět předmětem jazykové hry.

Příklad:

авик, авиха, авишка, авишник - видео файл в формате AVI (http://slanger.ru/?mode=library&r_id=2, staženo dne 10. 3. 2014)

V tomto příkladu je patrná bohatá synonymie, o které jsme hovořili výše.

2.2.1.2.4 ŽARGON

Žargon bývá chápán jako synonymum slangu, argotu nebo dokonce profesionalismů. Například Slovník lingvistických termínů pro filology E. Lotka definuje žargon jako „ne zcela srozumitelné výrazivo, popř. i způsob jeho užití sociální skupinou lidí (srov. argot) n. skupinou profesní (viz slang), hantýrka“ (Lotko, 2005: 128). Z této definice vyplývá, že E. Lotko chápe žargon jako synonymum argotu, tedy mluvy, která má být pro ostatní nesrozumitelná. V ruské lingvistice, která vychází z francouzské tradice, se tento termín objevuje hojně, na rozdíl od české lingvistiky, která se historicky orientovala na německou tradici. Objevuje se také termín *общий жаргон (общий сленг)*, pod kterým rozumíme slova užívaná nejen v hovorové ruštině, nýbrž také v umělecké literatuře a v médiích (Chomjakov, 1974: 76). Důležitou roli v procesu formování obecného slangu hraje slang mládeže, jelikož postupně proniká do komunikace v rámci rodin a do médií (Kudrjavceva, 2004: 40). Jazykovědci Mokienko, Nikitina a například také Stavická užívají namísto termínu obecný žargon pojem žargonizovaný hovorový jazyk. Slovní zásoba, ze které žargonizovaný hovorový jazyk čerpá slova, se označuje jako interžargon (Molnarova, 2009: 141). Tato žargonní slova bývají taktéž prostředkem dosažení komična v anekdotických textech.

Příklad:

урка – сбежавший зэк (тюремный жаргон)

домашка – домашнее задание (школьный жаргон)

(<http://www.bolshoyvopros.ru/questions/132011-что-такое-жаргонизмы-какие-primery-iz-russkogo-jazyka-mozhno-privesti.html>, staženo dne 10. 3. 2014)

Na základě výše uvedené teorie můžeme konstatovat, že mezi žargonem a slangem nespatřujeme žádný výrazný významový rozdíl. Pod slangem chápeme výrazy

charakteristické pro určitou zájmovou či profesní skupinu lidí, výrazy, které mohou postupně pronikat za hranice komunikace této skupiny a stát se dokonce součástí spisovného jazyka. Pojmem žargon, přestože je podle Lotka srovnatelný také s argotem a mohl by tudíž označovat jazyk deklasovaných skupin společnosti, jako například zloděje, vrahy, vězně atp., bývá v ruské tradici spojován také např. s mluvou studentů (studentský žargon) nebo uživatelů pc (počítačový žargon).

2.2.2 MLUVENOST A PSANOST

Jak už bylo uvedeno výše, rozlišujeme dvě základní formy anekdoty, a sice anekdotu mluvenou (primární) a psanou (sekundární). Vztahem mezi těmito dvěma typy anekdot se zabývala už řada odborníků. Je zde řeč o stylové sféře komunikátů⁷ mluvených a stylové sféře komunikátů psaných, přičemž tyto sféry vnímáme jako sféry opoziční (Jedlička, 1978). Mají své místo v každé funkční stylové sféře a pro výsledný styl mají velký význam. Mezi mluvenou formou a psanou formou je rozdíl, který plyne již z rozdílných podmínek komunikace (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008: 80). Nejvýrazněji odlišuje mluvenou a psanou formu textu jeho grafická a zvuková realizace. Ve většině textů dochází ke kombinování psané a mluvené charakteristiky a rysy mluvených jsou přenášeny do psaných textů a naopak (Müllerová, 1996: 103).

Mluvené komunikáty se vyznačují spontánností a svou bezprostřední spjatostí s konkrétní situací. Jejich výhoda spočívá v možnosti navázat kontakt s adresátem. Charakteristickým znakem je zde přímý kontakt, neformálnost, vázanost na probíhající situaci a také dynamičnost. Prvopočáteční monolog se může transformovat v dialog (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008: 80–81). Témata mluvených projevů je jednodušší, psané projevy se zaměřují na tematiku složitější a jsou mnohem více orientovány na obsah (Vobořil, 2009: 66).

Psaná komunikace se vyznačuje komplikovaností uspořádání produkce a recepce v čase i prostoru, téměř nulovou zpětnou vazbou a zanedbatelnou roli mají osobní vztahy partnerů. Produktor⁸ daného textu se mění na autora a posluchač na čtenáře (Madecki, 1999: 98–110).

Prostředky realizace mluveného projevu často bývají odkazovací zájmena, typické je jejich nadměrné užívání, dále částice, citoslovce, konektory, výplňkové výrazy

---

⁷ Komunikát = text, jazykový projev (<http://www.slovník-cizich-slov.net/komunikat/>, staženo dne 12. 2. 2014)

⁸ Produktor = autor (<http://www.slovník-cizich-slov.net/produktor-1355304576/>, staženo dne 12. 2. 2014)

atd. (Hoffmannová, 1997: 80–81). Kromě **lingválních**(jazykových) **prostředků** jsou v mluvených projevech využívány také **prostředky paralingvální**, což jsou například prostředky zvukové – tempo řeči, síla a výška hlasu, dynamičnost projevu a intonace. Důležitou roli v mluvené komunikaci hrají také **prostředky extralingvální**, to znamená mimika a gestikulace, které ukazují emocionální postoj vypravěče (mluvčího) k adresátovi a k obsahu komunikace.

Absenci zvukových prostředků v psaném projevu je možné nahradit prostředky grafickými – různé druhy a barvy písma, podtrhávání, různorodá grafická úprava textu (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008: 81).

Na rozdíl od psané formy, která bývá realizována především ve spisovném jazyce, v mluvené formě často převládají hovorové prostředky a projevuje se tendence k nespisovnosti. Avšak velmi záleží také na rázu projevu, konkrétní komunikační situaci a na vzájemných vztazích mluvčích (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008: 81; Vobořil, 2009: 66).

Budeme-li vycházet z faktu, že většina anekdot má primárně mluvenou podobu, je nutné poznamenat, že v anekdotických textech nehovoříme o čistě mluvené podobě tohoto textu se všemi jeho atributy, ale často jde o stylizaci. V anekdotě sice existuje vypravěč, který představuje prvky mluvenosti, avšak možnosti jeho projevu jsou oproti běžným mluveným projevům značně omezeny. Nemůže totiž vypravování přizpůsobit svým vlastním vyjadřovacím tendencím. Tyto je potřeba potlačit a brát zřetel na nemožnost dělat pauzy, váhat, intonovat, vybírat lexikální prostředky podle vnitřního citění, ale tak, aby tyto výrazy odpovídaly smyslu a formě anekdoty. Navíc dialog je v anekdotickém textu jen napodobením reálného dialogu, což vede k výše uvedeným omezením. Vypravěč, který by v dané situaci spontánně reagoval jinak, je nucen vybírat prostředky podle ladění anekdoty.

3. ANALÝZA KORPUSU

V praktické části se zaměříme na podrobnější analýzu našeho korpusu shromážděných anekdot podle jednotlivých jazykových prostředků, které vedou k dosažení komična a kterým jsme se věnovali v teoretické části. Celkový pohled na náš korpus, který čítá 525 anekdotických textů, ukazuje, že za nejčastější prostředky dosažení komična je možné považovat prostředky lexikálně-sémantické, konkrétně homonymii. Nejčastěji se objevovala homonymie sloves a podstatných jmen, méně častá pak byla homonymie jmen přídavných a dalších slovních druhů. Kromě úplných homonym se vyskytovala homonymie jednotlivých tvarů (homofomy) a vedle homonymie v rámci spisovného jazyka jsme se setkali také s využitím homonymních spisovných a slangových výrazů (příklady viz níže). Zajímavým zjištěním bylo, že se v mnoha anekdotách vyskytovala homonymie ne jednoho, ale hned několika výrazů, čímž byl komický efekt ještě více umocněn.

V rámci lexikálně-sémantických prostředků byla dále často homonymii velmi blízká polysémie. Dále se v námi analyzovaném korpusu objevovaly anekdoty založené na paronymii a synonymii. Paronymie byla využita tam, kde poukazovala na něčí špatnou znalost termínů. Synonymii jsme pozorovali jak na úrovni jednotlivých slov, tak na úrovni slovních spojení, vět, až celých výpovědí. Nejméně častými lexikálně-sématickými vztahy byla v našem korpusu hyperonymie/hyponymie a ko-hyponymie. Anekdot s tímto jevem jsme našli pouze zanedbatelné množství. Existující teoretické práce, které se věnují využití těchto prostředků, uvádí také omezené množství zpravidla se opakujících anekdot. Můžeme usoudit, že tyto vztahy jsou pro dosažení komického efektu ojedinělé nejen v našem korpusu, ale obecně.

Druhou nejpočetnější skupinou v našem korpusu byly anekdoty založené na stylistickém kontrastu, a to zejména s využitím prvků hovorové ruštiny v situacích, kde tyto prvky vyzněly nemístně, až komicky, a tím byl naplněn cíl anekdotického textu. V některých případech bylo využito i vulgárních výrazů, taktéž v situacích, kde tyto prvky působily extrémně nepatřičně (během soudního líčení apod.).

3.1 LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÉ PROSTŘEDKY DOSAŽENÍ KOMIČNA

Tuto analýzu začneme lexikálně-sémantickými prostředky dosažení komična, tzn. homonymií, polysémií, synonymií, paronymií, antonymií, hyperonymií, hyponymií a ko-hyponymií.

3.1.1 HOMONYMIE

V první části se budeme zabývat anekdotami, ve kterých jsou k dosažení komického efektu použita homonyma. Krátce připomeneme, že homonyma jsou slova, která mají stejnou formu, ale jejich významy se liší. Zde rozebereme homonymii lexikální a homonymii forem.

3.1.1.1 HOMONYMIE LEXIKÁLNÍ

Na úvod uvádíme pro ilustraci jednu krátkou anekdotu s využitím lexikálních homonym.

Снять недорогую квартиру в Москве можно только на фотоаппарат.

Tato anekdota je založena na homonymii sloves *снять* ve významu 'pronajmout si' a 'vyfotografovat'. Anekdota začíná slovy *снять недорогую квартиру*, díky kterým adresát může očekávat vysvětlení toho, jak se dá v Moskvě levně pronajmout byt. Dále anekdota graduje slovem *можно*, čímž adresát dostává naději, že byt v Moskvě levně pronajmout lze. Poté nastává obrat a komického efektu je dosaženo použitím slovesa *снять* ve významu vyfotografovat. Na toto chápání poukazují slova *на фотоаппарат*. Záleží tedy na spojení slovesa *снять* s podstatným jménem, na základě kterého chápeme sloveso pokaždé v jiném smyslu. V případě této homonymie se jedná o homonymii vlastní, protože formy slovesa *снять* se shodují ve všech tvarech.

Náš materiál je možné rozdělit na dvě skupiny, a sice na homonymii v rámci spisovného jazyka a homonymii, kde se střetávají slova spisovná a žargonní. K prvnímu případu uvádíme následující anekdoty.

Жена: Мне нужны внимание и уход!

Муж: Внимание... я ухожу.

V této anekdotě je komického efektu dosaženo dvojitou homonymií, která tento efekt výrazně umocňuje. Jedná se o homonymii slov *внимание* a *уход*. Podstatné jméno *внимание* můžeme chápat v první replice vtipu jako 'pozornost' a ve druhé replice jako zvolání, odpovídající českému výrazu 'Pozor!'. Sloveso *уходить* je zde použito nejprve ve významu 'starat se o někoho' a ve významu 'odcházet', homonymie je však využita jen částečně, protože ruské sloveso *ухаживать* netvoří dokonavý vid ve formě *уходить*. Jedná se tedy o homonymii nevlastní, jelikož analyzovaná slovesa se neshodují ve všech jejich tvarech. Na stejném principu je založena humorná stránka také následující anekdoty: *Больной нуждается в уходе врачей. Чем дальше они уйдут, тем лучше.*

Если посадить один саженец, то будет больше на одно дерево.

Если посадить одного лесоруба, рубящего незаконно, то будет больше на сотню деревьев.

А если посадить одного чиновника, позволяющего рубить деревья незаконно — будет больше на тысячи деревьев.

Сажайте правильно!

V následující anekdotě se setkáváme se slovesem *посадить*, které je k dosažení komična využito hned třikrát a ve čtvrtém případě je změněna jeho forma z infinitivu na imperativ druhé osoby plurálu. Tato změna formy je umožněna díky tomu, že se jedná o homonymii vlastní, čili všechny formy homonymních sloves se shodují. Sloveso *посадить* se objevuje nejprve ve významu 'vysázet' a v dalších třech případech ve významu 'zavřít do vězení'. K dosažení komična také přispívá skutečnost, že homonymie těchto slov je použita v rámci jednoho tématu, ve kterém by se jejich rozdílné významy běžně nepotkaly. Další příklad homonymie s využitím slovesa *сидеть* můžeme pozorovat i v následující anekdotě.

- Дяденька Хрущев, это вы запустили ракету?

- Я, мальчик.

- А сельское хозяйство?

- Кто тебя научил такое говорить?

- Папа.

- Так вот скажи папе, что я умею сажать не только кукурузу.

Výše uvedená anekdota ukrývá dvojí homonymii, která je ve vzájemné souhře a díky tomu je dosaženo komického efektu. Mluvíme o již výše zmiňovaném slovese *сидеть* a slovese *запустить*, jehož význam je jednak 'vypustit (raketu)' a jednak 'zanedbat/ponechat zkáze'. S tímto slovesem je propojena otázka směrem k 'zemědělství' (*А сельское хозяйство?*) – zde již není sloveso *запустить* zopakováno, je zde elipsa. V návaznosti je použita homonymie sloves *сажать* (v tomto případě v nedokonavém vidu) ve významu 'sázet plodiny' a ve významu 'zavřít někoho do vězení', přičemž druhý význam není v anekdotě přímo uveden, ale je patrný z kontextu.

Navíc náš korpus ukázal, že homonymie sloves *сидеть* se v anekdotách objevuje velmi často, dokonce i v jiných významech, než jaké jsme uvedli.

- *Садитесь, пожалуйста!* - *Спасибо, я уже сидел!* V první replice je myšleno sloveso ve významu 'posadit se' a ve druhé se jedná o význam 'sedět ve vězení'.

- *Солнышко село!* - *За что?* Zde je humoru dosaženo opět využitím mnohoznačnosti slovesa *сидеть*. Jednou jako 'zapadnout (o slunci)' a podruhé 'sedět ve vězení'.

Dosud jsme uvedli příklady primárně na homonymii sloves, nyní uvedeme příklad anekdot s využitím homonymie podstatných jmen.

Штурлиц стрелял из двух пистолетов по очереди. Очередь быстро редела.

Podstatné jméno *очередь* znamená jednak 'řadu/zástup lidí' a ve spojení s předložkou *по* je ekvivalentem českého výrazu 'střídavě'. První věta nejdřív čtenáře navede na chápání slov *из двух пистолетов* právě ve významu 'střídavě ze dvou pistolí', druhá věta pak způsobí vlastní komický efekt, protože vychází najevo, že bylo střídáno na řadu (zástup) lidí. – konkrétní výraz. Jedná se zde o homonymii syntaktickou, jelikož, jak uvádí Adamec (http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Homonymie#Syntaktick.C3.A1_homonymie, staženo dne 11. 4. 2014), mluvíme o syntaktické homonymii v případě, když nastává shoda morfologická, lexikální a shoda slovosledu u významově rozdílných spojení slov. Tyto podmínky náš příklad splňuje.

Myslíme si, že by tuto problematiku bylo možné považovat také částečně za polysémii, jelikož mezi slovy *очередь* (řada), *по очереди* (popořadě) vnímáme vnitřní souvislost.

Zřídka kdy jsme se setkali s homonymií jiných slovních druhů, například předložkových vazeb.

Пříklad:

*-Выйдешь **заменя** замуж?*

*-А может, ещё что-нибудь **за тебя** сделать?*

- Девушка, а Вы замужем?

- Нет.

*- А выходите **за меня!***

- С какой это радости? Мне ещё две остановки ехать.

U obou výše uvedených anekdot se jedná o homonymii výrazů *за меня* ve významu 'místo mě' a *за меня* ve významu 'za manžela'. Výraz *за меня* v prvním případě je volným slovním spojením primární předložky *за* a osobního zájmena *я* ve čtvrtém pádě. Ve druhém případě jde o ustálené slovní spojení *выйти за кого-то замуж*, které se skládá z předložky a zájmena, jak tomu bylo i v prvním případě. Na fakt, že máme konstrukci chápat jako ustálené spojení, ukazuje až slovo *замуж*. Kromě homonymie se na dosažení komického efektu podílí také stylistický kontrast mezi vyšším tématem manželství a nižším tématem každodenních běžných činností.

Jako příklad můžeme napsat také homonymii přičestí.

*- Доктор, у меня нос **заложен!***

*- Я вас умоляю... У меня дача, квартира и машина **заложены**, и всё нормально...*

Forma přičestí *заложен* poprvé ve významu 'ucpaný nos' a podruhé 'vzít na hypotéku'. V prvním případě se jedná o výraz z oblasti medicíny, konkrétně se jedná o projev nemoci. Kromě spojení přičestí *заложен* se slovem *нос* se dá návaznost na medicínskou terminologii vyvodit také díky oslovení *Доктор*, kterého je použito v této replice. Komického efektu je dosaženo replikou, ve které doktor ironizuje potíže pacienta použitím homonymního výrazu slova *заложен*, čímž odvrací pozornost od problémů

pacienta a poukazuje na své vlastní komplikace. Zde je opět předmětem anekdoty zdravotnictví, konkrétně (jak tomu bylo v příkladech výše) jeho vliv na finanční situaci občanů.

Nyní se posuneme k analýze anekdot druhého případu, a sice anekdot s využitím homonymie slov spisovných se slovy žargonními a slangovými.

- *Может-ли современный человек жить без **мыла**?*

- *Да запросто! Есть ведь еще аська, скайп...*

Slovo *мыло* zde není použito ve významu 'mýdlo' ze spisovného jazyka, ve slangu bývá používáno jako ekvivalent pro 'e-mail', jedná se tedy o slangové slovo z oblasti informačních technologií. Toto slovo však postupně překračuje hranice profesního slangu a mohli bychom ho tudíž zařadit už do obecně známého slangu. Anekdota je proto srozumitelná širšímu okruhu čtenářů, na rozdíl od mnoha anekdot, které jsou pochopitelné pouze pro IT specialisty. K tomu, abychom slovo *мыло* chápali ve významu, který je užíván v profesním slangu, přispívají další výrazy z oblasti IT. V prvním případě rovněž slangový výraz *аська* (žertovné označení pro ICQ) a také oficiální název aplikace Skype.

Velmi často jsme se setkali s žargonními frazeologismy, které byly předmětem anekdot. Příkladem:

*Иногда человеку, которому всё по барабану, достаточно просто **дать в бубен**.*

Frazeologismus *дать в бубен* znamená 'fyzicky vytrést'. Frazeologismů na téma fyzického násilí v současné ruštině přibývá velké množství. Slovník ruských frazeologických neologismů V. Mokienka uvádí například výrazy jako *подвергнуть вивисекции*, *испортить вывеску* (Mokienko, 2003). Naproti tomu frazeologismus je podle slovníku L. Stěpanové (Stěpanova, 2007: 23) definován jako neologismus s negativním významem 'je to jedno'. Komického efektu je tedy dosaženo užitím významově rozdílných frazeologismů, které však obsahují stejné komponenty – slova *барабан* a *бубен* jsou synonyma.

Dalším specifickým případem, se kterým jsme se setkali v našem korpusu, jsou anekdoty, ve kterých je anekdotičnost založena na shodě podstatných jmen s charakterem jmen vlastních. Můžeme uvést tento příklad:

Мариванна на уроке физики:

- Вовочка, в принципе, в твоей работе всё верно, но Гей-Люссак - это имя собственное, а не половая ориентация учёного..

Anekdota je založena na hříčce s částí vlastního jména *Гей-Люссака* jemu homonymním výrazem, označujícím sexuální orientaci. Komický efekt je umocněn situačním kontextem: jelikož se děj anekdoty odehrává ve škole, nemůže vyučující použít označení pro homosexuála přímo. Využívá proto oficiální, stylisticky vyšší termín *половая ориентация учёного*, což se dá považovat za odborný vyjadřovací prostředek odpovídající dokonce akademické půdě. Dále se v anekdotě vyskytuje stylistický kontrast – vlastní jméno učitelky *Мариванна (Мария Ивановна)* je zde použito ve zkrácené formě hovorového jazyka, což kontrastuje se situací, ve které je dále použita prestižní forma jazyka, jak už bylo popsáno výše.

3.1.1.2 НОМОФОРМЫ

Jak samotný název napovídá, homoformy představují shody pouze v některých tvarech slov. Jedná se tedy o homonymii částečnou. Opakovaně jsme se setkali s homonymií přivlastňovacího zájmena *мой* v prvním pádu mužského rodu a rozkazovacího způsobu slovesa *мыть*. Na úvod uvedeme pro ilustraci následující příkladovou anekdotu:

Кармен пригласила к себе Виктора. Испекла печенье, накрыла стол. После того, как Виктор все выпил и съел, прильнула к нему и нежно прошептала:

- А теперь ты мой...

- Ну нет, мой сама!

Stejně jako u homonymie lexikální, i zde jsme se setkali s homonymií v rámci spisovného jazyka, ale i s homonymií, kde vzájemně kontrastovaly výrazy ze spisovného jazyka a jazyka slangového.

Переписка двух блондинок "ВКонтакте":

- Привет! Как выходные? Удалились?

- Сама удалилась, дура !

Vtip je založen na shodě určitých forem sloves *удастся*(podařit se) a *удалиться*(vymazat svůj profil z internetové stránky). Zde můžeme mluvit také o vlivu slangu, jelikož sloveso *удалиться* je tady použito ve významu, se kterým se setkáváme ve slangu počítačovém. Toto slovo se však už neomezuje pouze na profesní IT slang, jelikož proniká do běžného jazyka a je tudíž srozumitelné pro širší veřejnost. Tuto skutečnost dokazuje blondýna, která, přestože bývá v anekdotách představitelkou skupiny lidí s nízkou inteligencí, interpretuje slovo ze spisovného jazyka právě v tomto slangovém významu.

3.1.2 POLYSÉMIE

Dále budeme věnovat pozornost anekdotám, jejich komického efektu bylo dosaženo díky použití **polysémních výrazů**, které jsou, jak už bylo napsáno, blízké výrazům homonymním, a to asymetrií formy a obsahu lexikálních jednotek. Liší se však vzájemnou souvislostí mezi významy slov. Vše uvedené se pokusíme demonstrovat na příkladech.

*Врач сказал приболевшей Дане Борисовой, что она скоро **поправится**.*

*- Да я лучше умру,- ужаснулась знаменитая блондинка,- чем **поправлюсь!***

Sloveso *поправиться* má dva blízké významy, a to a) uzdravit se a b) ztloustnout. Tato anekdota je dobrým ilustračním příkladem výše zmíněné skutečnosti, že u polysémních výrazů se jedná o jednotky se zřetelnou významovou souvislostí. Sloveso *поправиться* se totiž používá jako eufemismus pro sloveso 'ztloustnout'. Asociačně vnímáme vzájemnou provázanost těchto sloves v duchu toho, že nemocný člověk hubne a při zlepšení zdravotního stavu naopak na váze přibírá. Tentýž princip se

uplatnil i v následující anekdotě: *-А мне доктор прописал толстеть! Когда уходил, так прямо и сказал: "Поправляйтесь!".* V obou případech je komično založeno na tom, že adresáti v anekdotách nesprávně pochopili informaci ze strany lékařů o tom, že se mají uzdravit. Podstatné jméno *врач* a jeho synonymum *доктор* napomáhá správnému pochopení výrazu *поправляйтесь*.

V korpusu jsme narazili na tytéž polysémní výrazy, které byly využity ve větším množství anekdotických textů. Jedním z příkladů je podstatné jméno *состояние*, které se v korpusu vyskytlo ve dvou vtipech.

*Женское счастье зависит не столько от **состояния** души, как от **состояния** мужа.*

Врач пациенту:

*- Как ваше **состояние**, больной?*

*- Благодаря вам доктор моё **состояние** стало значительно меньше.*

Témata, která je možné pozorovat v těchto anekdotách (partnerské vztahy, poplatky ve zdravotnictví), jsou jedny z nejčastěji využívaných témat pro anekdotické texty. Podstatné jméno *состояние* je zde jednou ve smyslu 'stav' a jednou ve smyslu 'majetek'. V prvním případě je komičnost umocněna tématickým kontrastem mezi stylisticky vysokým ustáleným výrazem 'stav duše' a nižším tématem materiální sféry. Problematika materiálna se projevuje i ve druhé anekdotě, kde je zesměšněna postava lékaře, představitele celého zdravotnického systému, který je namísto toho, aby zlepšoval zdraví pacienta, negativně působí na jeho finanční situaci. Navíc si při srovnání těchto dvou příkladů můžeme všimnout polysémie mezi výrazy *состояние* v prvním a druhém vtipu. Jak už jsme napsali, v prvním případě chápeme slovo *состояние* ve významu 'stav duše' a ve druhém jako 'zdravotní stav'.

*Ну что это за **цирк**? Это **бордель** какой-то, а не цирк. Вот у моего дяди в Америке был **бордель**, так это был **цирк**!*

V tomto příkladu je možné pozorovat dvojitou polysémii, v obou případech se jedná o použití přímého a přeneseného významu slov. Zaprvé polysémii slova *цирк* ve významu cirkus a jeho přeneseného významu - 'neuspořádané místo, nepořádek, chaos'.

Za druhé slovo *бордель* – v poslední větě anekdoty v jeho původním významu, což je 'veřejný dům' a v prvním případě sledujeme přenesený význam 'nepořádek'. Komického efektu je dosaženo díky kombinaci konkrétních a abstraktních významů obou polysémních slov. Na problematiku v této anekdotě je možné pohlížet také z hlediska synonymie slov *цирк* a *бордель* v jednom z jejich významů - 'nepořádek'.

Početnou skupinu v rámci polysémie tvořily anekdoty, jejichž komično bylo založeno na užití anglicismů a amerikanismů. Jak jsme již zmiňovali v teoretické části práce, jsou tyto anekdoty v současném jazyce velmi populární. Jsou založeny na polysémii ruských slov, anglicismy jsou použity pouze pro dokreslení a správné chápání anekdoty. Autoři anekdot vycházejí z předpokladu, že čtenář bude ovládat angličtinu dostatečně na to, aby vtíp pochopil. V našem korpusu se velmi často objevovala polysémie formy slovesa *перевести* ve významu 'přeložit', který kontrastuje s jinými významy tohoto slovesa, například s významem 'převést peníze na účet' (viz následující příklad): *Девушка отправляет SMS: "Дорогой, **переведи** мне сто долларов". Через минуту приходит ответ: "One hundred dollars!";* nebo ve významu 'převést přes cestu' (viz následující anekdota o slepci):

Слепой на перекрестке у светофора обращается к прохожему:

– Скажите, пожалуйста, какой сейчас горит свет?

– Зеленый.

*– Простите, а Вы не могли бы **перевести**?*

– Green...

V obou případech je patrná vnitřní souvislost mezi významy analyzovaného slovesa.

3.1.3 PARONYMIE

Následujícím bodem analýzy budou **paronyma**, což jsou, stejně jako polysémní výrazy, slova blízká homonymům. Charakteristická je pro ně jejich vzájemná podobnost, avšak naprosto odlišná obsahová významovost. Problematická bývají především pro cizince.

Uvedeme naprosto typický příklad paronymie v rámci následující anekdoty:

Анка подходит к Петьке:

– Я вчера на балу была. Такой **фужер** произвела!

– Дура, не **фужер**, а – **фураж**!

– Сам дурак. Пойдем, у Василь Ивановича спросим.

Подходят к Василию Ивановичу.

– Слушай, Василь Иванович: как правильно сказать – **фужер** или **фураж**?

– Ребята, знаете: я в этом деле не **копенгаген**.

Tato anekdota je založena na dvojí paronymii, jejíž vzájemná souhra vede k dosažení komického efektu. Kostrou vtipu je zvuková blízkost slov *фужер* a *фураж*, přičemž *фужер* je úzká sklenice na víno a *фураж* označuje krmivo pro koně. Na základě této zvukové podoby se anekdota rozvíjí a vrcholí další dvojice foneticky podobných slov, a to *компетентен* a *копенгаген*, s tím, že slovo *компетентен* není v textu uvedeno, ale jasně vyplývá z kontextu. Jako důkaz, že tendence k použití paronym se projevuje v různých jazycích vznikem podobných anekdot, si dovolueme uvést příklad s podobnou tematikou v českém jazyce.

Пolicista k řidiči:

- Pane, nesvíí vám **heligon**.

- Jaký **heligon**, snad **halogen**, ne?

- Jo ták, pán je ještě **suterén**!

I tento vtíp je založen na faktu, že jeden z hrdinů má omezenou inteligenci, a proto si plete běžně užívaná slova. V českém příkladu je paronymie navíc použita k zesměšnění policisty, který bývá velmi častým aktérem v anekdotách.

Встречаются 2 новых русских. У первого в руках коробка, а к ней маленький теннисный корт, на котором маленькие человечки играют в теннис.

Второй спрашивает первого:

— Что это? Откуда взял?

— Да это мой джсин, он исполняет все мои желания.

— Обалдеть! А мне можно?

— Конечно! Все что хочешь! Только говори громче, он старый, плохо слышит.

Второй НР кричит:

— Я хочу чтобы на меня с неба падали **баксы!!!**

Пуф ... и на него с неба стали падать **факсы**. **Факсы**, били его, он закричал "Стоооо!!!" и факсы перестали падать. Он спрашивает первого:

— Ты что, братан, что это за шутки?

— А ты что думаешь, я просил 30 сантиметровый **теннис**?

Výchozím bodem jsou paronyma *баксы* a *факсы*. Hrdina anekdoty si přeje 'dolary' a místo nich dostává 'faxy'. Anekdota poté kulminuje a vrcholí užitím paronym 'tenis' a 'penis'. Samotné podstatné jméno 'penis' v textu nenajdeme, a právě díky tomu je dosaženo komična, čtenáři toto slovo vyplyne z kontextu a právě z blízké zvukové podoby těchto dvou paronym. Základem pro dosažení komického efektu jsou dvojice slov, z nichž u jednoho se mění počáteční písmeno. Tento fakt je patrný z první námi vyznačené dvojice, a proto se čtenář dovtípí, že totéž se stalo i v případě dvojice druhé. Navíc ke správnému chápání vede samotný kontext, konkrétně délkový údaj.

3.1.4 SYNONYMIE

V další části naší práce bychom rádi navázali na výše uvedenou teorii věnovanou synonymii a uvedli několik příkladů, jak se v anekdotických textech projevuje kontrast, dosažený právě užitím **synonymie**. Úvodem krátce připomeneme, že pojmem synonymie rozumíme slova, která se navzájem liší formou, ale mají tentýž význam. Se synonymií se můžeme setkat na úrovni slov, slovních spojení, vět i celých výpovědí.

По вокзалу ходит мужик и кричит:

- **Инфекция! Инфекция!**

- *В чем дело гражданин!*

- *Да жену ищу!*

- *Почему сеете панику?*

- *А что же, я жену должен, как дома, заразой называть?*

Tato anekdota slouží jako příklad na synonymii na úrovni slova. V Rusku muži používají pro ženy hanlivé označení *зараза*, což znamená 'nákaza', stejně jako slovo *инфекция*. Anekdota je založena na stylistickém kontrastu těchto synonymních slov. Zatímco slovo *зараза* může být, jak jsme již uvedli, použito jako nadávka, slovo *инфекция* je mezinárodní termín bez jakýchkoliv konotací a nelze ho použít k označení člověka. Mluví v této anekdotě nechce vyslovit hanlivý výraz, proto záměrně volí slovo *инфекция*, čímž ale způsobí, že okolí neporozumí jeho volání.

Встречаются трое студентов: вуза, техникума и военного училища – и рассказывают друг другу об экзаменах.

- У нас, -говорит студент вуза, -в экзаменационном билете вопрос: "В чем измеряется сила тока?" и три варианта ответа: в вольтах, омах, в амперах. Нужно выбрать правильный.

- У нас, -говорит второй, -вопрос: "Уж не в амперах ли измеряется сила тока?" и три варианта ответа: да, нет, не знаю. Нужно выбрать правильный.

- А у нас, говорит третий, -вопрос "сила тока измеряется в амперах" и три ответа: да, есть, так точно. Вот и мучайся выбирай правильный.

Jedná se o sérii otázek, které jsou pokládány studentům třech různých škol. Rozdíly v těchto výpovědích na úrovni jejich formulace mají za cíl jakési odstupňování mluvčích podle jejich inteligence. Jsou zde také patrné předsudky společnosti o kvalitě jednotlivých vzdělávacích institucí. Projevuje se zde synonymie na úrovni slov, a to v replice *да, есть, так точно*, čímž dochází k zesměšnění samotného studenta, který si neuvědomuje, že vybírá ze tří synonymních výrazů. Nejdříve jsme měli tendenci analyzovat tento příklad jako případ synonymie otázek, to jsme ale přehodnotili a budeme ho klasifikovat jako případ syntaktického paralelismu, který vyvolává smích společně se synonymií v odpovědi, nabídnuté poslednímu studentovi.

Vedle synonymie samotné se můžeme setkat také se synonymizací, což je proces, kdy se v daném kontextu dvě slova stávají synonymními, mohou to být i citoslovce. I pro tento jev uvedeme příklad:

Женщина в ювелирном магазине примеряет брошь и спрашивает о цене:

- Сто тысяч, - отвечает продавец.

- Ого! А сколько стоит это кольцо?

- Два "ого".

Zde se setkáváme se synonymizací na úrovni slova, kdy je podstatné jméno 'цена' nahrazeno citoslovcem *ого*, a to na základě repliky ženy, která tímto citoslovcem zareagovala na vysokou cenu brože. Prodejce poté této situace využije ke sdělení ceny za náhrdelník, která je dvojnásobně vyšší. Tímto dochází k zesměšnění ženy a její reakce na přemrštěnou cenu zboží, která je stylizovaná jako typická reakce ženy, v anekdotách například často se objevující blondýny. Ta bývá zobrazována jako jedinec s nižší inteligencí. Že jde o synonymizaci, jsme vyhodnotili podle toho, že se v textu nejprve objevuje podstatné jméno, které je posléze citoslovcem nahrazeno.

3.1.5 ANTONYMIE

Na analýzu synonymie navážeme částí, ve které uvedeme příklady anekdot s projevem antonymie. Krátce zopakujeme, že pod antonymií rozumíme významovou protikladnost.

Встречаются, значит, два дядьки.

- Как дела?

- Хреново.

- Что такое?

- Да вот, понимаешь, все у меня пошло плохо: жена бросила, квартиру забрала, дети с ней ушли, машину в аварии разбил, с работы выгнали, весь в долгах и больше никто не дает ...

*- Знаешь, Вася, ты не горюй! У всех так бывает: полоса **черная** (когда все плохо), полоса **белая** (когда все хорошо), полоса черная, полоса белая и т.п.*

В общем, так и разошлись. Через год опять встречаются.

- Ну как твои дела, Вася?

- Помнишь, в прошлый раз ты рассказывал, что бывает полоса черная, полоса белая?

- Помню.

*- Так вот тогда у меня была **БЕЛАЯ** полоса.*

Vtip je založen na polární antonymii slov 'černý' a 'bílý' a jejich přenesených významech, kdy pod černou barvou rozumíme negativní prožitky, naopak pod bílou barvou chápeme vše pozitivní. Komično je ukryto v tom, že jakkoliv negativní jsou líčené prožitky anekdotického hrdiny, je možné na ně nahlížet jako na světlejší momenty v životě. Což dokazuje poslední replika, kde prožitky, které byli nejdříve chápány jako negativní, jsou nazírány jako světlé okamžiky. Z tohoto protichůdného pohledu je možné hovořit o antonimech konverzivních. Tento vtip je zároveň dobrým příkladem na fakt, popsáný v teoretické části, kdy dialog není reálným, nýbrž je jen jeho stylizací. Na pokus stylizovat anekdotu jako dialog poukazují výrazy jako: *значит, да вот, знаешь, в общем*, které jsou typickými prvky pro mluvené dialogy.

*"Наше дело **правое**" - считают **левые**.*

Ve výše uvedené anekdotě se kloubí antonymie s polysémií. Antonymii vidíme v protikladu slov 'pravý' a 'levý'. Polysémie se nachází ve slovech 'pravý' a 'levý' ve smyslu toho, že obojí lze použít jednak jako označení směru a jednak jako označení politické orientace. Komický efekt je umocněn tím, že slova 'pravý' a 'levý' fungují jako metaforická označení pro významy 'správný' a 'nesprávný', 'dobrý' a 'špatný', v ruském jazyce pak 'legální' a 'nelegální' (*левое дело*). Anekdotu tedy můžeme chápat i jako zesměšnění levicově orientovaných stran, pokud budeme slovo 'levý' interpretovat v jeho negativním, metaforickém významu.

Разговаривают две девушки.

- Ну как ваш новый начальник?

- Ничего себе...

- Тут подошел Киндзюлис и вздохнул:

- А наш - все себе.

Zde se setkáváme s paronymií na úrovni ustáleného slovního spojení *ничего себе* významu 'ujde to'. Humoru je dosaženo díky antonymu ke slovu *ничего* (*все*). Tím dochází k zesměšnění nadřizeného, což je jedním z typických témat anekdot z důvodu existujících předsudků vůči chamtivosti vrchnosti. Anekdota se rozvíjí díky skutečnosti, že jeden z mluvčích je cizinec, což je patrné z jeho jména *Киндзюлис*. O cizincích existuje předsudek, že nerozumí ustáleným slovní spojením, a tedy

nepochopil výraz *ничего себев* jeho přeneseném významu 'ujde to', ale pochopil ho doslovně, jako spojení slov *ничего* a *себе* (nic pro sebe).

3.1.6 HYPERONYMIE/HYPONYMIE/КОНУПОНУМIE

Nyní bychom přešli k analýze **hyperonymie/hyponymie a koHYponymie**. Kromě příkladu, který jsme uvedli v teoretické části, bychom rádi doložili využití hyperonymie v následující anekdotě.

Встречаются две женщины и одна с ужасом сообщает другой:

- Знаешь, вчера на проспекте автобус разбился.

- Да что ты говоришь! С людьми?

- Нет, со студентами.

Podstatné jméno 'studenti' jsou podřazeným pojmem slova 'lidé'. Tato podřízenost/nadřízenost se stává zdrojem směšnosti. Dochází k zesměšnění a ponížení studentů tím, že podle jedné z postav anekdoty nejsou považováni za lidi. Časté jsou anekdoty založené na podobném principu nejen o studentech, ale i o ženách, policistech, atd. Pro srovnání uvedeme humorné ruské přísloví: *Курица не птица, женщина не человек*.

Příkladů, ilustrujících tuto konkrétní problematiku, jsme v našem korpusu i v teoretických pracích, které jsme pro analýzu použili, našli jen omezené až malé množství. Můžeme tedy konstatovat, že tyto prostředky nebývají častým zdrojem komična v anekdotických textech.

3.2 STYLISTICKÝ KONTRAST JAKO PROSTŘEDEK DOSAŽENÍ KOMIČNA

Od lexikálně-sémantických prostředků dosažení komického efektu se v této části přesuneme k analýze prostředků stylistických, zejména využití hovorového jazyka a jeho kontrastu s jazykem spisovným, užitím žargonních a slangových výrazů nebo upotřebením vulgarismů v kontextech, které jsou s jejich stylistickým zabarvením v přímém rozporu. Tento poslední bod budeme ilustrovat následujícím příkladem:

В кабаке сидят пара немцев, рядом пара украинцев. Немцы на них заинтересованно смотрят, потом решили подкатить.

— Ребята, вы из России?

— Нет, — говорят, — мы из Украины.

— А это что?

— Страна такая. У нас есть свой герб, гимн, флаг...

— Это понятно, — говорят немцы. — А где такая страна?

— Севастополь знаете? — спрашивают украинцы.

— Знаю, — говорит один. — у меня там дед воевал. Но ведь это Россия.

— Нет, это Украина. У нас есть свой герб, гимн, флаг. Ладно, как вам еще объяснить... Донбасс знаете?

— Знаем. Но ведь это Россия!

— Нет, это Украина. У нас есть свой гимн, герб, флаг...

Немцы видят, что ничего не получается. Задумались:

— Ну ладно. А язык у вас какой? Русский?

— Нет, наш, Украинский.

— И как по вашему рука?

— Рука.

— А нога?

— Нога.

— Хм... А жопа?

— Срака.

*— И это вы из-за одной **сраки** придумали себе **герб, гимн, флаг**??*

Zde vidíme rozkol mezi stylisticky vyšším tématem národní identity a vedle něj použitým vulgarismem. Vulgarismus zde slouží k zesměšnění ukrajinské národní identity – výstavba vtipu budí dojem, že ukrajinský jazyk jako znak sebeurčení národa a národní hrdosti se od ruského jazyka liší pouze uvedeným vulgarismem. Navíc je stylistický kontrast umocněn tím, že dialog je během celého vtipu veden bez využití vulgarismu, tento je použit pouze ve chvíli, kdy mluvčí není schopen vymyslet jiný argument. V poslední replice je navíc vulgarismus využit v jedné větě s celým výčtem národních symbolů.

Идет как-то по вечернему саду Пушкин с девушками. Девушки говорят:

- Александр Сергеевич, вы поэт, сочините какой-нибудь стих про нас.

Навстречу им попадается лежащий в канаве пьяница, Пушкин читает:

- Лежит безжизненное тело на нашем жизненном пути.

- Пьяница:

- Ну а тебе какое дело? Идешь с блядьми, так иди.

Пушкин:

- Простите, дамы, это Лермонтов.

Stylistický kontrast je přítomností velmi hrubého a vulgárního slova *блядьмина* jedné straně a na druhé straně velmi kultivovanými obraty a verši, mířenými k dámskému publiku. Přestože se v teoretické části věnujeme výkladu o historismech a archaismech, v našem korpusu jsme příkladové anekdoty s těmito jevy nezaznamenali. Setkali jsme se však s anekdotami, které byly zasazeny do historie, což se v závěru ukázalo jako prostředek k dosažení komična. Je tomu tak i v této analyzované anekdotě – odehrává se v 19. století, kde by se očekávalo pouze slušné, sofistikované vyjadřování. Navíc zde figurují postavy Puškina a Lermontova, u kterých by se vulgární vyjadřování neočekávalo.

В суде слушается дело об изнасиловании. Судья говорит обвиняемому:

-Расскажите, как всё было.

-Катим мы с корешем на тачке, смотрим-две чувырлы на парапетах стоят, фуфлом торгуют, ногтем халву колупают. Мы их догнали, полный рот фанеры настреляли, тут нас цветные и повязали.

Слегка одуревший судья обращается ко второму обвиняемому:

-Вы можете что-нибудь добавить?

-А чего фармазолить? Кент правильно глину месит.

Судья:

-Суд удаляется на отходняк побакланить о том, о чем трещали кенты.

Tato anekdota je založena na kontrastu mezi prostředím soudu, vyjadřováním soudce a neprestížní jazykové formy, části sociolektu – argotu. Zde jsme uvažovali o dvojím vysvětlení. Po prvním čtení jsme kontrast chápali tak, že je soudce natolik

zmaten vyjadřováním obžalovaných, kteří používají argotické výrazy, že sám začíná tyto výrazy používat, ačkoliv je z textu patrné, že jim sám úplně nerozumí.

Později jsme však došli k závěru, že jde spíše o narážku na zkorumpovanost soudce a celého soudního systému a jeho provázaností s kriminálním podsvětím. V důsledku této provázanosti soudce zná argot a užívá ho.

Navíc je soudce vážená osoba a měl by dodržovat jakési dekorum při volbě výrazů. Rozpor je mezi prvními dvěma a poslední, třetí replikou soudce. První dvě jsou ve spisovném jazyce a pouze u třetí repliky soudce přechází na argotické vyjadřování.

Как-то евреям надо было прислать в Одессу телеграмму о том, что Израиль Абрамович Рабинович умер. Они думали-думали, как сэкономить (в Советском союзе платили за каждую букву) и решили послать телеграмму "Изя все". Через два дня приходит ответ: "Ой".

Zde jsme nejprve uvažovali o synonymizaci označených výrazů a výrazů, které by byly za běžných okolností místo nich použity. ("Изя все"–"Изя умер" a "Ой"–"Мои соболезнования"). Jak jsme ale uvedli výše, v případě synonymizace by výchozí výraz i jeho synonymum měly zaznít v textu.

Princip dosažení komična je částečně vysvětlen v samotném anekdotickém textu – v dobách SSSR se cena telegramu odvíjela od počtu písmen, která byla ve zprávě použita. Navíc středobodem anekdoty jsou Židé, kteří jsou v ruských vtipech zobrazováni jako lidé skoupí na peníze. Cílem Žida v anekdotě bylo nalézt co nejkratší významový ekvivalent pro sloveso 'zemřít' a v další části ekvivalent pro vyjádření soustrasti. K dosažení komična přispívá také stylistický kontrast právě ve vyjádření soustrasti pouze za pomoci citoslovce ой, namísto oficiální ustálené formulace.

Детям в школе дали домашнее задание: написать о своей семье, о своих родителях.

Дома маленький Петя спрашивает:

- Бабушка, а как я появился на свет?*
- Тебя аист принес.*
- А ты бабушка?*
- А меня, внучек в капусте нашли.*
- А мама как появилась?*

- *Ее тоже аист принес.*

Петя берет тетрадь и пишет:

- *В нашей семье не знали прелестей половой жизни..*

Tato anekdota je postavena na principu stylistického kontrastu mezi mluvou dospělého a dítěte. Paradoxně dospělý volí v rámci tématu o pohlavním životě eufemistické výrazy, užívané často spíše pro dětskou řeč. Naopak malé dítě využívá při svém projevu odborných výrazů. Komický efekt je vyvolán tím, že dítě nezná výrazy typické pro tuto dětskou řeč, ale chápe babiččino vysvětlení doslovně a dedukuje z toho, že členové rodiny nikdy neměli pohlavní styk, a tuto informaci předává dál stylem neúměrným pro svůj věk. Navíc se zde projevuje také synonymie na úrovni ustálených slovních spojení *аист принес ребенка, ребенка нашли в капусте*, což jsou synonymní odpovědi na otázku *как ребенок появился на свет*.

ZÁVĚR

V naší diplomové práci jsme se věnovali tématu Vybrané jazykové prostředky dosažení komična v ruské anekdotě. Cílem této práce bylo sebrat korpus minimálně pěti set anekdot, zanalyzovat prostředky dosažení komična, především prostředky lexikálně-sémantické a stylistické kontrasty a vytvořit povědomí o jejich početním zastoupení v rovině tvůrců komična. Abychom mohli tento cíl naplnit, byla podmínkou nemalá časová investice pro shromáždění korpusu anekdot, jejich následnou analýzu a vytvoření odpovídajícího komentáře ke všem uvedeným příkladovým anekdotám. To považujeme za nejobtížnější část naší práce, jelikož rozbor tohoto typu byl pro nás první zkušeností. Do samotné práce jsme uvedli pouze nepatrné množství anekdot z celého korpusu a ke každé problematice jsme vybrali pro ni charakteristické příklady a doplnili je o vlastní komentář.

Na základě provedené analýzy můžeme konstatovat, že za nejčastěji se objevující prostředky dosažení komična považujeme lexikálně-sémantické prostředky, primárně homonyma. Nejpočetnější byla skupina anekdot s homonymií podstatných jmen a sloves, méně početná pak byla homonymie přídavných jmen, částic, příslovcí a jiných slovních druhů. Množství těchto případů bylo však oproti prvním dvěma skupinám zanedbatelné. Dále jsme kromě úplných homonym analyzovali také homoformy, homonymii v rámci spisovného jazyka, ale i v rámci slangových výrazů. Překvapilo nás, že v mnoha anekdotách se vyskytovala několikanásobná homonymie, čímž byl komický efekt umocněn. Objevili jsme také početnou skupinu anekdot s využitím prvků anglického jazyka, které se ve velké míře podílely na finálním komickém efektu.

Druhým nejčastějším prostředkem dosažení komična byla v našem korpusu polysémie, homonymii velmi blízká. Poměrně mnoho bylo anekdot, postavených na principu paronymie, jejichž pochopení by mohlo činit problém zejména cizincům, a to v důsledku zvukové podobnosti paronymických dvojic. Na úrovni slov, slovních spojení i celých výpovědí se projevovала synonymie. Zde jsme ale očekávali mnohem početnější skupinu anekdot, než byla ve skutečnosti. V souvislosti se synonymií bychom rádi podotkli, že jsme sesbírali více příkladů s projevem synonymizace, než synonymie samotné. Ze všech lexikálně-sémantických prostředků byla v našem korpusu anekdot nejméně zastoupena hyperonymie/hyponymie a kohyponymie. S ohledem na to, že omezené množství těchto prostředků demonstrují také již existující teoretické práce,

domníváme se, že tyto vztahy jsou pro dosažení komična ojedinělé. Obecně můžeme konstatovat, že v anekdotách jsou jednotlivé lexikálně-sémantické jevy často kombinovány nebo se objevují zároveň s prostředky stylistického kontrastu, což také vede k umocnění komického efektu. Frekventovaným typem byly anekdoty s projevem lakoničnosti, v důsledku které popisované jevy působily ještě výrazněji. Co se stylistického kontrastu týče, nejvíce bylo anekdot s projevem prvků hovorové ruštiny, často se objevovaly také vulgarismy, profesionalismy a slova slangová. Došli jsme k závěru, že výrazné množství profesionalismů postupně přechází do roviny běžně užívaných slov a slovních spojení, a stávají se tudíž srozumitelnými pro širokou veřejnost. Velmi častým případem byly anekdoty, ve kterých se žargonní, někdy až argotické výrazy mísily s výrazy odbornými, sofistikovanými. Často byl tento kontrast zasazen do situace, ve které by čtenář nic takového neočekával.

Závěrem bychom rádi konstatovali, že z našeho pohledu byl cíl práce naplněn, protože jsme poznali styl ruského humoru, častá témata ruských anekdot a prohloubili jsme teoretické znalosti o prostředcích dosažení komična a díky provedené analýze jsme se dozvěděli, které z těchto prostředků bývají k dosažení komična využívány nejvíce, které méně a které téměř vůbec.

Jsme si vědomi toho, že jsme nevyčerпали všechny možnosti analýzy anekdot, ale přesto věříme, že naše práce bude pro další zkoumání tohoto tématu přínosem.

РЕЗЮМЕ

Так как смех и юмор представляют собой одну из самых важных частей человеческой жизни, мы решили для настоящей дипломной работы выбрать тему «Избранные виды языковых средств достижения комизма в русском анекдоте». На выбор темы повлиял факт, что, с нашей точки зрения, область языковых средств, ведущих к достижению комизма, пока не исследована и анализ, интересующихся такими языковыми средствами, существует лишь небольшое количество. Данная тема для нас интересна также потому, что у каждого народа свои любимые темы для анекдотических текстов, свой вид юмора и т. п., и мы хотели узнать, каким все это воспринимается в России – какой юмор русские любят, и какие анекдоты у них пользуются популярностью. Более того, мы считаем, что тема нашей работы могла бы привлечь широкий спектр людей, так как анекдоты популярны у всех поколений.

Целью работы было собрать основной корпус минимум пятисот анекдотических текстов с проявлением или стилистических контрастов, или лексическо-семантических языковых средств и их контрастов, провести анализ данных анекдотов и прокомментировать их. Следующим заданием было узнать, какое пропорциональное количество отдельных средств употребляется для достижения комизма.

Анекдоты для нашего корпуса мы искали в Интернете на разных сайтах, ориентирующихся на юмор и анекдоты. Большое количество анекдотов мы получили от наших русскоговорящих друзей. Что касается теоретической части, то одними из главных источников были, прежде всего, теоретические статьи на русском и чешском языках и Интернет-ресурсы.

Дипломную работу можно разделить на две основные части, теоретическую и практическую. В начале теоретической части мы определили термин *анекдот* как короткий, устно распространяемый и юмористический рассказ на тему политики или повседневной человеческой жизни. Анекдоты бывают, как правило, выдуманные и сатирические и для них характерна неожиданная концовка. Они основаны на контрасте – стилистическом, грамматическом, текстовом и т. д. Далее мы изучили историю самого слова анекдот и узнали, что оно происходит из греческого языка. Тогда оно обозначало что-то неизданное, передаваемое только устно. Древние Греки понимали анекдот как произведение, о существовании

которого не было раньше известно, или произведение, опубликованное в первый раз. Позже как анекдоты обозначали неизвестные факты или тайны из жизни выдающихся личностей тех времен. В истории этот жанр назывался *фацеция* или *фаблио*. В эпоху Возрождения известным коллекционером анекдотов был Поджо Браччолини, который считается основателем данного жанра. Характерными чертами текстов была сжатость и диалогическая форма повествования. В России слово *анекдот* в первый раз появилось в связи с произведением «*Тайная история*», где автор Прокопий Кевсарийский критиковал императора Юстиниана и его жену Феодору.

Существуют разные виды анекдотов, очень частыми являются анекдоты на тему *религии* (которые смеются над догмами мировых религий), *политики* (о президентах, правительстве, парламенте), *социальных проблем общества* и *эротики*. Данные темы популярны именно потому, что они рассказывают об актуальных экзистенциальных проблемах человека. Раньше большинство этих тем было табуировано. Благодаря этому они стали привлекательными.

Дальше мы занимались историей анекдотов, тем, как они попали в Россию. Если писать о проникновении в Россию анекдота как жанра, то согласно некоторым исследованиям это было в XII – XIII вв., по иным - в XVII или даже в середине XVIII в.

Анекдот пришел в Россию из Византии в XII веке, потом появлялись анекдотические тексты из Польши, Германии и Франции. Значительными являются, например, сборники апофегматов (шуточные изречения) и фацеции «*Плеча*» или «*Великое зеркало*». Они содержали ежедневные ситуации из жизни иностранцев, которые были похожими на русскую реальность. На типичный русский характер повлияли переводчики, которые дополняли в тексты русские слова. С конца XVII века в Россию попали фацеции с польским названием «*жарты*» и также собрания апофегматов, переводы которых также не являлись дословными, так как переводчики добавляли в них русские слова. Конечно, имели место сдвиги в смысле отдельных слов и выражений. Другим важным моментом в истории русского анекдота являются произведения петроградского учителя Петра Семенова 1974 года. У него есть его собственный двухтомный сборник под довольно длинным названием «*Товарищ разумный и замысловатый или собрание хороших слов, разумных замыслов, скорых ответов, учтивых насмешек и приятных приключений знатных мужей древнего и нынешнего веков*».

Переведенный с французского и умноженный из разных латинских к сей же материи принадлежащих писателей, как для пользы, так и для увеселения общества». В произведении, однако, сам термин анекдот не появился. Большую роль в истории русского анекдота играет энциклопедическое произведение Курганова под названием «*Письмовник*». Благодаря этому произведению распространилось образование и главные идейные направления того времени. В XIX веке анекдот расширялся, прежде всего, посредством усной традиции. Общество считало его низким жанром. В это время главными темами являлись семейные отношения, любовь и измена. В начале XX века в обществе росли социальные волнения (гражданская война и революции), вследствие чего возникало все больше политических анекдотов. Они являлись неотъемлемой частью антисоветского фольклора. Юмор по-своему компенсировал ограничение свобод граждан. На территории Советского Союза были политические анекдоты очень частыми, но также опасными, особенно во время нахождения у власти И. В. Сталина. Рассказчиков анекдотов отправляли в лагеря.

Самыми популярными персонажами в политических анекдотических текстах являлись, кроме Сталина, также Ленин, Брежнев, Хрущев, Троцкий. Кризис политического анекдота в России состоялся в 90-е годы XX века. В конце 90-ых годов анекдот начал проникать в СМИ – посредством Интернета, телепередач.

В следующей части мы занимались возникновением, рассказыванием и свойствами анекдотов. Способ возникновения анекдота является специфическим. Дело в том, что анекдот - работа не только одного человека и отражение не только его языка. Он - скорее жанр устного народного творчества. Александр Тертичный говорит о двух способах возникновения анекдота – естественном и искусственном. Под естественным способом возникновения он понимает ежедневные ситуации человеческой жизни. Искусственный способ - тот, где автор перерабатывает исходный материал.

Анекдот должен быть кратким, замечательно переданным и должен иметь неожиданное и быстрое заключение. Здесь мы говорим о динамичности анекдота. Он пародирует фольклорные и литературные жанры при условии, что данный жанр работает на принципе языковой и ситуационной игры. Он похож, например, на поговорки, пословицы, загадки и сказки.

Структура анекдота может быть монологической и диалогической. Всегда имеется завязка, после рассказ или разговор между персонажами и потом развязка. Чаще всего появляется устная форма анекдота, где можно пользоваться широким спектром выразительных средств (мимика, жесты). Анекдот может быть также писанным или анекдотом-картинкой. Поскольку в анекдотах не существует единое место и время действия и в одном тексте могут встретиться персонажи из разных периодов, стран и планет, что может вызвать эффект двухзначности или нелогичности. Важной чертой анекдотических персонажей является типизация. Кроме вышеупомянутых политиков можно в анекдотах встретиться с литературными персонажами, разными народами, этническими группами. Эквивалентом нашего «Рері́ска» является Вовочка. Возникают также полные циклы отдельных персонажей, событий. Здесь мы говорим о цикличности анекдотов.

Во второй главе мы рассматриваем средства достижения комизма в анекдоте. Используются средства на всех языковых уровнях. Речь идет о средствах графических, фонетических, морфологических и лексикальных, синтаксических, стилистических и текстовых. Нередко в одном тексте встречается более видов отдельных средств. Большое значение в достижении комизма имеет языковая игра. Как пишет Санников во своем произведении «Русский язык в зеркале языковой игры» под термином *языковая игра* мы понимаем языковую некорректность и неточность, создающуюся говорящим намеренно. Она имеет несколько функций, как например, дискредитация конкретных лиц, объектов или ситуаций, создание неологизмов, постепенно проникающих в литературный язык. Значит, она выполняет функцию обогащения словарного запаса. Языковая игра, или также каламбур, является характеристическим представителем вербального юмора.

В нашей работе мы сосредоточились на лексикально-семантических категориях и стилистическом контрасте как средствах достижения комизма в русском анекдоте. В рамках лексикально-семантических категорий мы выделили отдельные языковые отношения, как, например, омонимия, полисемия, паронимия, синонимия, антонимия и гиперонимия/гипонимия и когимонимия.

Омонимия это явление, когда у одного слова несколько значений. Омонимия существует из-за языковой экономии, поскольку наука и техника развиваются быстрее, чем возникают неологизмы, заимствованные из разных

областей слова проникают в другие области. Полисемия, как и омонимия, также основана на асимметрии формы и содержания лексических единиц, но полисемия отличается взаимной связью между значениями отдельных слов. Значение первичного слова было метафорически или метонимически перенесено на другие явления. Близкими омонимам являются также паронимы - слова, формы которых похожие друг на друга, но их значение совсем другое. С ними трудно разбираются именно иностранцы. Для того, чтобы можно было говорить о паронимии, то необходимо выполнить некоторые условия. Это, например, необходимость присутствия паронимов к тому же лексическо-семантическому классу, грамматической категории и одному языку, причем исходным местом для паронимов должен быть только литературный язык. Существуют теоретики, которые с этим не согласятся. Синонимия, или также однозначность, это отношение между языковыми единицами которые отличаются формой, но у них тоже самое значение. Она может проявляться не только на уровне отдельных слов, но также на уровне морфем или на уровне словосочетаний, предложений и текстов. Существует синонимия полная и частичная, которую можно разделить еще на идеографическую и прагматическую. Что касается антонимии, то мы говорим о противоположности значений. Она является одним из подтипов опозитности. В отличие от синонимов и паронимов, антоними не образуют антонимические ряды, группы, или циклы. Различаются антоними комплементарные, конверсивные, полярные, градуальные и контекстуальные. Другими языковыми отношениями, которыми мы в нашей работе занимались, являются гиперонимия/гипонимия и когипонимия. Они существуют между двумя лексическими единицами, которые выражают вышестоящее и нижестоящее слово. Одно гиперонимическое слово часто бывает выше поставлено не только одному, но большему количеству гипонимов. Иногда некоторые слова стоят на уровне гиперонима, они в сложносочиненном отношении. Такие слова называются когипоними.

Кроме лексикально-семантических категорий мы занимались также стилистическим контрастом как средством достижения комизма в русском анекдоте. Мы узнали, что в анекдотических текстах очень важным является выбор слов, потому что они получают оттенок согласно ситуации, которая их окружает. Данное явление называется стилистическая контекстуальность. Она причиняет, что читатель или слушатель воспринимает не только отдельные слова, но полное

высказывание. Стилистический контраст возникает переплетением нескольких разных стилистических слоев, как, например, использованием научного стиля и разговорного выражения.

В рамках стилистического контраста как средства достижения комизма в русском анекдоте, мы сделали стилистическое расслоение словарного запаса в русском языке. Сначала мы разделили словарный запас на престижные и непрестижные формы языка.

В категорию престижных языковых форм включены литературный и разговорный русский языки. Литературный язык имеет книжную письменную форму и устную разговорную форму. В этом заключается разница между расслоением русского и чешского словарного запаса - в русском языке разговорный язык считается неотъемлемой частью языка литературного. В чешском языке разговорная часть является стилистически низким вариантом, значит, она не включается в литературный язык. Разговорный язык рассматривается на фонетическом, лексическом, морфологическом и синтаксическом уровнях. Что касается лексического уровня, то нет никаких ограничений в употреблении книжных выражений, терминов или типически разговорных слов. Использование неточных выражений является характерным для лексики разговорного языка. Очень частыми являются гиперболизация или метафоризация, уменьшительные и неполнозначные слова. С морфологической точки зрения характерным является отсутствие деепричастий и причастий. Наоборот часто появляются частицы и междометия. Для экспрессии синтаксических отношений важную роль играют интонация и порядок слов. В начале предложения стоит самая важная информация, порядок отдельных предложений в рамках сложных предложений свободный.

В рамках непрестижных языковых форм мы говорили о диалектах, которые можно разделить на территориальные и социальные - социолекты. Термин социолект обозначает вариант языка, которым пользуется небольшая, ограниченная группа людей, которые взаимно связаны территориально, профессионально или социально. От народного языка они отличаются лексикой, фразеологией и семантическими доминантами. Между основными видами социолектов относятся арготизмы, профессионализмы, сленг и жаргон.

Каждый из выше указанных видов социолектов более описан в отдельных абзацах нашей работы. Арготизмы можно выделить в узком и широком смысле. Оно

означает язык людей из специфической социальной или профессиональной группы, например, язык солдат, спортсменов и т. д. В его узком смысле мы его понимаем как язык социально деклассированных слоев населения (воры, нищие, убийцы и т. п.). Часто о нем говорят как о тайном языке, значит, о языке, который должна понимать только ограниченная группа людей. Профессионализмы служат к коммуникации между представителями определенных профессий и ремесел. Одной из их основных задач является языковая экономия, однако, за счет литературности. К социолектам принадлежат также сленг и жаргон. Для сленга характеристичными являются языковая игра и синонимия. Сленг можно разделить на несколько областей, но больше всего исследованы компьютерный и молодежный сленг. Нет никакой выразительной разницы между сленгом и жаргоном. По мнению Мокиенко и Вальтера, сленг, это язык людей, у которых общие интересы. Жаргон понимают как синоним сленга, арго, или даже профессионализмов. В русской лингвистической традиции термин жаргон встречается и используется гораздо чаще, чем в лингвистике чешской. Существует термин общий жаргон (общий сленг), который обозначает словарный запас, использующийся не только в разговорной речи, но и в языке художественной литературы и средств массовой информации.

Вторая основная часть нашей работы практическая и она содержит подробный анализ корпуса собранных нами анекдотов по отдельным языковым средствам достижения комизма, которым мы посвятили теоретическую часть работы. Общий взгляд на наш корпус, который состоит из 525 анекдотических текстов, показал, что самыми частыми средствами для достижения комизма можно считать лексическо-семантические средства, прежде всего, омонимию. Больше всего появлялась омонимия глаголов и имен существительных, меньше было примеров омонимии имен прилагательных и других частей речи. Кроме полной омонимии мы нашли также анекдоты с проявлением омонимии отдельных форм (омоформы). Далее мы анализировали омонимию в рамках литературного языка, но также, например, омонимию сленговых выражений.

Интересным был тот факт, что во многих анекдотах имела место омонимия не только одного, но нескольких выражений и комический эффект был, вследствие того, увеличен. В рамках лексическо-семантических средств очень частым явлением была также полисемия. Далее мы в нашем корпусе нашли анекдоты, основанные на паронимии и синонимии. Паронимия появилась там, где она

указывала на нехорошее знание терминов. Синонимию мы рассматривали на уровне слов, словосочетаний, предложений и текстов. Меньше всего было количество примеров на принципе гиперонимии/гипонимии и когипонимии, однако, уже существующие теоретические работы докладывают то же самое обнаружение. Второй самой многочисленной группой были в нашем корпусе анекдоты с проявлением стилистического контраста, именно с использованием элементов разговорного русского языка в ситуациях, в которых данные элементы звучат смешно. В некоторых случаях появились даже вульгарные выражения. Опять в ситуациях, где их в ежедневной речи не принято использовать (в суде и т. п.).

В заключение мы хотели бы отметить, что цель нашей работы была выполнена. Мы расширили теоретические знания об анекдоте как жанру и языковых средствах, ведущих к достижению комического эффекта в анекдотах. Мы собрали корпус 525 анекдотических текстов, проанализировали их и сделали выводы о пропорциональном количестве отдельных языковых средств достижения комична в русском анекдоте.

BIBLIOGRAFIE

Literatura:

1. ANTALOVSKÁ, K.: *Germanismy a anglicismy ve slovní zásobě lezeckého slangu*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3
2. BALCAR, M.: *Ruská gramatika v kostce*. Praha: Leda. 1999. ISBN 80-85927-56-X
3. BRABCOVÁ, R.: *Výsledky výzkumu hovorové ruštiny*. Naše řeč, č. 5. 1975. (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5869>, staženo 8. 11. 2013)
4. ČECHOVÁ, M., KRČOVÁ, M., MINÁŘOVÁ, E.: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2008. ISBN 978-80-7106-961-4
5. ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*, Praha: Nakladatelství Karolinum. 2011. ISBN 978-80-246-1946-0
6. GREPL, M., HLADKÁ, Z., JELÍNEK, M., KARLÍK, P., a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 1995. ISBN 80-7106-134-4.
7. GRYGERKOVÁ, M.: *Sociolekty v církevním prostředí*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3.
8. HOFFMANNOVÁ, J.: *Stylistika a-: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia. 1997. ISBN 80-85573-67-9.
9. HORALÍK, L.: *K problematice homonymie*. Olomouc. 1968. ISBN neuvedeno.
10. HUDEČEK, L. – MIHALJEVIĆ, M.: *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 2009.
11. CHÝLOVÁ, H.: *K expresivitě ve slangu*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3.
12. CHYTILOVÁ, B.: *Ruská anekdota. Analýza a klasifikace zdrojů a jazykových prostředků slovní komiky*. (diplomová práce FF MU Brno). Brno. 1996.

13. JEDLIČKA, A.: *K problematice jazykové situace*. In: SaS 1978. s. 300-305
14. KOBR, J.: *Slovník lingvistických (jazykovědných) termínů*. Praha: Linx & spol. 2004. ISBN 80-86194-14-0
15. LOTKO, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Nakladatelství Univerzity Palackého. 2005. ISBN 8024407205
16. MADECKI, R.: *Rozważania nad dyskursem*. Dokt. dis. práce. Olomouc. 1999.
17. MÜLLEROVÁ, O.: *Writing vs speaking. Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen 1994. In: SaS LVII/4. 1996.
18. RADKOVÁ, L.: *K současné mluvě vězňů*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3.
19. STĚPANOVA, L.: *Rusko-český frazeologický slovník*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci. 2007. ISBN 978-80-244-1750-9
20. SVOBODOVÁ, J.: *K problematice kriminálního slangu v ruštině*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3.
21. ŠKVARENINOVÁ, O.: *Paronymický slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1999. ISBN 80-08-02828-9.
22. TAFRA, B.: *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga. 2005. ISBN 9789530302419.
23. VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel. 1977.
24. VOBOŘIL, L.: *Ruská anekdota: žánr, jazyk, text*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. Monografie. ISBN 978-80-244-2299-2.
25. VONDRÁČEK, M.: *Argot - funkční vymezení*. In: Slang a argot. Plzeň: Západočeská univerzita. 2008. ISBN: 978-80-7043-764-3.
26. БОРЕВ, Ю.: *История государства советского в преданиях и анекдотах*. Москва.: «РИПОЛ». 1995.
27. ДМИТРИЕВ, А. В.: *Социология политического юмора*. Москва: «РОССПЭН». 1998.

28. ЕФРЕМОВА, Т. Ф.: *Новый толково-словообразовательный словарь русского языка*. Москва: Русский язык. 2000. ISBN 5-200-02800-0
29. ЗЕМСКАЯ, Е. А.: *Русская разговорная речь*. Москва: «Русский язык». 1987.
30. ИССЕРС, О. С., КУЗЬМИНА Н. А.: *Анекдот и когнитивные операции рефреймирования: лингводидактические аспекты*// Miscellanea: Памяти А.Б. Мордвинова. Омск: Омский гос. ун-т, 2000.
31. КАСПЭ, И.: *Кривое антизеркало: «Советский» и «постсоветский» анекдот: проблемы жанровой трансформации*. Новое литературное обозрение 2000, N 3
32. КУДРЯВЦЕВА, Л. О.: *Формування загального сленгу в російській мові відображення цього процесу в різних лінгвістичних джерелах*. In: Наукові записки Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Київ. 2004.
33. КУРГАНОВ, Е.: *Анекдот как жанр*. Санкт Петербург: «Академический проект». 1997.
34. ЛЕБЕДИНСКИ, Т. Р.: *Политический анекдот как зеркало советского союза и постсоветской России*. Дипломная работа. 2007.
35. ЛЕНДВАИ, Э.: *Прагмалингвистические механизмы современного русского анекдота*. Дис. на соиск. уч. степ. доктора фил. наук. Москва: Гос. Институт РЯ им. А. С. Пушкина. 2001.
36. МЕСРОПОВА, О. М.: *Структурные, прагматические и содержательные аспекты текстотипов «анекдот» и «шутка»*. Дис. на соиск. учен. степ. кандидата наук. Санкт Петербург: Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. 1999.
37. МОКИЕНКО В.М.: *Новая русская фразеология*. Ополе, 2003.
38. МОКИЕНКО, В. М., ВАЛЬТЕР, Х.: *Новая языковая жизнь древней профессии*. In: Слово, фраза, текст. 2002. s. 79–107.

39. МОКИЕНКО, В. М., ВАЛЬТЕР, Х.: *Славянские социолекты в прошлом и настоящем*. In: Српски језик 9/1-2, IX. Beograd. 2004.
40. МОЛНАРОВА, Г.: *Терминология субстандарта в русском, чешском и украинском языках*. In: Rossica Olomucensia XLVIII. Olomouc. 2009. ISBN 978-80-244-2515-3.
41. ОЖЕГОВ, С. И.: *Толковый словарь русского языка*. 26-е издание. Москва: Издательство «Оникс», Издательство «Мир и образование», 2010. 1360 с. ISBN 978-5-488-02513-4, ISBN 978-5-94666-583-4.
42. ПЕЛЬТЦЕР, А. П.: *Происхождение анекдотов*. Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва. т.11. Харьков. 1899.
43. ПЕРЕХОДЮК, О. В.: *Язык современного русского анекдота*. In: Русская речь 5/1997. 1997.
44. САННИКОВ, В. З.: *Русский язык в зеркале языковой игры*. Москва: «Языки русской культуры». 1999.
45. СЕДОВ, К. Ф.: *Основы психолингвистики в анекдотах*. Москва: «Лабиринт». 1998.
46. ТЕРТЫЧНЫЙ, А.: *Анекдот - «приправа» острая.*[О функции анекдота в прессе]. Журналист, 10. 2000.
47. ХОМЯКОВ, В.: *Структурно-семантические и социально-стилистические особенности английского экспрессивного просторечия*. Вологда. 1974.
48. ЧЕКУНОВА, А. Е.: *Появление исторического анекдота в России*. In: Вопросы истории. Москва. 1997, N 2.
49. ЧИРКОВА, О. А.: *Поэтика современного народного анекдота: Автореф. на соиск. уч. степ. кандидата фил. наук*. Москва: Моск. гос. открытый пед. ун-т. 1997В.
50. ШИНКАРЧУК, С. А.: *Политический анекдот 1920–30-х годов как отражение общественного мнения*. In: Личность и власть в истории России XIX-XX вв. Санкт Петербург. 1997.

51. ШТУРМАН, Д., ТИКТИН, С.: *Советский Союз в зеркале политического анекдота*. London: Overseas Publications Interchange Ltd. 1985.
52. ЯНГИРОВ, Р.: *Анекдоты «с бородой»: Материалы к истории неподцензурного советского фольклора*. Новое литературное обозрение N 3. 1998.

Internetové zdroje:

53. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/12449/%D0%9E%D0%91%D0%AA%D0%95%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%9D%D0%9E%D0%95>, staženo dne 16. 2. 2014
54. http://markle.ic.cz/dokumenty/HOMONYMIE_a_POLYSEMIE.pdf, staženo dne 5. 2. 2014
55. <http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Homonymie>, staženo dne 5. 2. 2014
56. <http://otvet.mail.ru/question/89782077>, staženo dne 10. 3. 2014
57. <http://parovoz.com/spravka/slang.html>, staženo dne 10. 3. 2014
58. http://slanger.ru/?mode=library&r_id=2, staženo dne 10. 3. 2014
59. http://world_history.academic.ru/2521/%D0%9D%D0%9A%D0%92%D0%94, staženo dne 16. 2. 2014
60. <http://www.bolshoyvopros.ru/questions/132011-что-такое-жаргонизмы-какие-primery-iz-russkogo-jazyka-mozhno-privesti.html>, staženo dne 10. 3. 2014
61. <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/aktualni-vetne-cleneni/>
62. <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/aktualni-vetne-cleneni/>, staženo 12. 2. 2014
63. <http://www.gramota.ru/>
64. http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ANEKDOT.html, staženo dne 11. 10. 2013

65. http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ANEKDOT.html?page=0,1, staženo dne 11. 10. 2013
66. http://www.pushkinskijdom.ru/Portals/3/PDF/XVIII/12_tom_XVIII/Rak/Rak.pdf, staženo dne 15. 10. 2013
67. <http://www.slovník-cizich-slov.net/komunikat/>, staženo dne 12. 2. 2014
68. <http://www.slovník-cizich-slov.net/lexem/>, staženo dne 5. 2. 2014
69. <http://www.slovník-cizich-slov.net/produktor-1355304576/>, staženo dne 12. 2. 2014
70. http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Homonymie#Syntaktick.C3.A1_homonymie, staženo dne 11. 4. 2014